

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія**

БАБІЧ Руслан Максимович

**ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ МЕТОД ПЛАНУВАННЯ БЮДЖЕТІВ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ**

спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-наукова програма «Публічні фінанси»

Кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконав студент
групи ФПФм-21
Бабіч Руслан Максимович

підпис

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Квасниця О.В.

підпис

Випускню кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

_____ д. е. н., проф. А. І. Крисоватий
підпис

Тернопіль – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЛАНУВАННЯ У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ.....	7
1.1. Сутність та призначення бюджетного планування.....	7
1.2. Складові елементи програмно-цільового методу та особливості формування бюджетних програм.....	11
1.3. Критерії ефективності показників бюджетних програм.....	17
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ ПЛАНУВАННЯ ВИДАТКІВ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	24
2.1. Документальне підґрунтя для формування бюджетних програм.....	24
2.2. Сучасний стан складання бюджетних програм у сфері соціального захисту та забезпечення.....	29
2.3. Оцінка ефективності виконання бюджетних програм.....	36
Висновки до розділу 2.....	42
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ.....	44
3.1. Зарубіжна практика та проблематика бюджетного планування видатків..	44
3.2. Напрями удосконалення програмно-цільового методу планування бюджетних видатків.....	51
Висновки до розділу 3.....	55
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59

ВСТУП

Актуальність теми. Використання програмно-цільового методу у бюджетному процесі є ефективним інструментом для досягнення результативного, цільового та економного використання бюджетних коштів. При плануванні напрямків використання бюджетних коштів, зважаючи на обмеженість фінансових ресурсів, важливим є встановлення пріоритетів їх спрямування залежно від потреб на оборону, безпеку, соціально-економічний розвиток країни.

Виклики воєнного періоду, зокрема, зменшення обсягів виробництва на підприємствах країни, відтік працездатного населення за кордон та інші негативні фактори призвели до ускладнення наповнення доходної частини бюджетів усіх рівнів та необхідності скорочення бюджетних видатків. В умовах непередбачуваності тенденцій розвитку економіки країни під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів чітке планування бюджету держави є практично неможливим. Водночас бюджетне планування повинно обов'язково враховувати видатки на відновлення та відбудову цивільної та критичної інфраструктури країни. Фінансова допомога, яку отримує Україна від інших держав, також має бути правильно розподілена за пріоритетними напрямками витрачання та використана з максимальною економією та результативністю.

Проте, не зважаючи на те, що програмно-цільовий метод застосовується в Україні вже більше 10 років, ефективність цього підходу залишається досить низькою та має ряд недоліків, які перешкоджають отриманню максимальної корисності від розподілу бюджетних коштів, зокрема: слабкий зв'язок між стратегічним, бюджетним та плануванням державних інвестицій, а також неповноцінне впровадження середньострокового бюджетного планування.

Стратегією реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 рр. (далі – Стратегія 2025) [1] передбачено удосконалення системи бюджетного планування в частині взаємоузгодження новацій, які характерні для

стратегічного планування, з бюджетним законодавством. Крім цього, необхідною є оптимізація бюджетних програм та їх показників.

Дослідженням питання бюджетного планування та застосування програмно-цільового методу приділяли увагу такі вчені: О. Кириленко, М. Кульчицький, В. Опарін, Б. Малиняк, М. Тимошенко, І. Шубенко, С. Юрій та інші. Однак потребують подальшого вивчення підходи до застосування програмно-цільового планування бюджету з метою розробки пропозицій щодо його удосконалення.

Мета роботи полягає у дослідженні стану бюджетного планування за програмно-цільовим методом та розробка пропозиції щодо перспектив його розвитку в Україні.

Досягнення поставленої мети реалізовується шляхом вирішення **завдань**:

- розкрити сутність та призначення бюджетного планування;
- вивчити складові елементи програмно-цільового методу та особливості формування бюджетних програм;
- визначити критерії ефективності показників бюджетних програм;
- поглибити дослідження нормативно-правового регулювання програмно-цільового планування в бюджетному процесі;
- проаналізувати сучасний стан складання бюджетних програм у сфері соціального захисту та забезпечення;
- оцінити ефективність виконання бюджетних програм;
- охарактеризувати зарубіжну практика та проблематика бюджетного планування видатків;
- запропонувати напрями удосконалення програмно-цільового методу планування на місцевому рівні.

Об'єкт дослідження – процес бюджетного планування на основі програмно-цільового методу.

Предмет дослідження – теоретичні та методологічні аспекти реалізації бюджетного планування.

Методи дослідження, застосовані у цій роботі полягають у діалектичному та системному підходах до вивчення процесу бюджетування в Україні. Використання статистичних та аналітичних методів дозволило проаналізувати основні показники бюджетних програм та результативні показники їх виконання. За допомогою методу порівняння співставлень завдання та напрями витрачання за різними бюджетними програмами соціальної сфери. Застосування методу узагальнення дозволило підсумувати результати дослідження та зробити висновки щодо напрямів удосконалення ПЦМ у бюджетному процесі.

Інформаційною базою дослідження стали: закони України, укази Президента України, постанови Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; звітні дані про виконання бюджетів Міністерства фінансів України, дані про виконання бюджетних програм Міністерства соціальної політики України; теоретичні праці вітчизняних та зарубіжних вчених, статистичні дані та інформація в мережі Інтернет.

Практичне значення роботи полягає у розробці пропозицій щодо удосконалення оцінки ефективності бюджетних програм та підвищення результативності і раціональності витрачання бюджетних коштів у процесі планування та виконання бюджетів за програмно-цільовим методом.

Наукова новизна полягає у розробці напрямів удосконалення програмно-цільового методу, що ґрунтуються на принципах бюджетного процесу та враховують кращу зарубіжну практику, а саме: підвищення прозорості шляхом оприлюднення середньострокових планів та результатів оцінки бюджетних програм; підвищення економії витрат; обґрунтованість (проведення оглядів витрат та обґрунтування їх доцільності); результативність (посилення доступності послуг для населення; моніторинг результативності). Застосування означених напрямів сприятиме підвищенню раціональності витрачання бюджетних коштів.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення та результати дослідження обговорювалися на наукових семінарах кафедри фінансів ім. С. І.

Юрія ЗУНУ та опубліковані у збірниках наукових праць кафедри: стаття «Нормативне регулювання та документальне оформлення програмно-цільового планування бюджетів» і 2 тез доповідей «Удосконалення підходів до оцінки ефективності бюджетних програм» і «Сучасний стан складання бюджетних програм у сфері соціального захисту та забезпечення».

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 65 сторінок, з яких 57 сторінок – основна частина. Список використаних джерел містить 51 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЛАНУВАННЯ У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Сутність та призначення бюджетного планування

Бюджет країни є основним фінансовим планом, який складається, затверджується та виконується за доходами і видатками. Одним із дієвих інструментів, що сприяють підвищенню обґрунтованості бюджетних видатків є бюджетне планування. Вивчення процесу бюджетного планування слід починати з обґрунтування його сутності. На законодавчому рівні у нормативно-правових документах відсутнє чітке визначення сутності поняття «бюджетне планування». Проте у науковій літературі доволі широко розглядається це поняття.

Теоретичні аспекти планування державного бюджету та його ефективність вивчала М. Тимошенко [2, с. 51], яка наголошувала, що середньострокове бюджетне планування дозволяє зменшувати виникнення проблем бюджетної нестабільності, забезпечити ефективний розподіл фінансових ресурсів та забезпечити довгострокову стратегію розвитку країни в умовах економічної нестабільності. Вчена підкреслювала, що ключовою «проблемою є зростання дефіциту, яке свідчить про неефективне використання коштів та нерациональне управління фінансовими ресурсами», та рекомендувала [2, с. 54].

Теоретичні та методологічні засади бюджетного планування досліджувала О. Посаднева, у роботі якої висвітлено основні економіко-політичні чинники, що впливають на якість бюджетного планування за умов нестабільної економічної ситуації [3, с. 123]. Вчена, проаналізувавши різні наукові підходи до визначення сутності поняття «бюджетне планування», дійшла висновку, що під цим терміном слід розуміти «науково обґрунтований процес, який методично та методологічно врегульовує визначення обсягів та джерел формування та напрямів використання

централізованого фонду грошових коштів, що також передбачає погодження та координацію діяльності учасників бюджетного процесу у короткостроковій та середньостроковій перспективі» [3, с. 124].

Варто наголосити також на важливості застосування методів та інструментів бюджетного планування, вибір яких відіграє ключову роль для точності й обґрунтованості показників. До методів, що застосовуються у бюджетному плануванні слід віднести балансовий, нормативний, експертних оцінок, економетричний, програмно-цільовий метод (далі – ПЦМ) тощо. Інструментами, що допомагають зробити планування більш ефективним та надійним можуть бути, наприклад, інформаційно-технологічні (далі – ІТ): програмне забезпечення, цифрові технології та інші.

Зокрема, характеризуючи метод програмно-цільового бюджетування, М. Кульчицький зазначає, що воно передбачає використання таких інструментів, як фінансове стимулювання і санкції, поєднання яких здатне стимулювати активність та відповідальність учасників бюджетного процесу [4, с. 365].

Водночас М. Тарасюк пропонує розглядати бюджетне планування «як цілісну систему, що охоплює стратегічний горизонт планування та забезпечує ефективне виконання цілей і завдань стратегії бюджетної політики в середньо- та короткостроковому періодах» [5, с. 20]. Однак в цьому визначенні вчений не зазначає які саме завдання та цілі ставить перед собою процес планування.

Визначаючи термін «бюджетне планування» також слід окреслити його мету, яка полягає у створенні необхідних умов, здатних забезпечити збалансування та стійкість бюджетної системи, передбачити обсяги і джерела бюджетних надходжень та напрями видатків.

Призначення бюджетного планування полягає в реалізації основних принципів бюджетної системи за допомогою цього процесу, зокрема:

- забезпечення збалансованості фінансових показників та взаємозв'язку їх з державними програмами (планами) економічного і соціального розвитку країни;

- визначення джерел і способів фінансування всіх завдань і заходів, передбачених державними програмами;
- реалізація єдиної фінансової політики держави, єдиних підходів у бюджетному процесі.

Серед основних функцій бюджетного планування варто виділити такі:

1) визначення факторів впливу на бюджетну систему, цілей та шляхів реалізації бюджетної політики; бюджетних показників на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективу;

2) розроблення та обґрунтування заходів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни та окремих територіальних громад;

3) розрахунок та обґрунтування обсягу фінансових ресурсів, необхідного для досягнення цілей і завдань соціально-економічної політики держави;

4) регламентування та координація дій учасників бюджетного процесу стосовно досягнення цілей соціально-економічного розвитку країни.

Таким чином, формулюючи сутність бюджетного планування, можна трактувати його як науково обґрунтований процес, який полягає у визначенні джерел формування бюджетних доходів та напрямів використання бюджетних ресурсів, а також враховує цільові макроекономічні показники та національні стратегічні цілі для економічного розвитку держави з метою оптимізації доходів та видатків та забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку.

В умовах воєнного стану здійснювати планування бюджету досить складно, адже на цей процес впливають багаточисленні фактори [6], зокрема:

- високий ступінь невизначеності в мінливих умовах воєнного часу, недоступність у вільному доступі необхідної статистичної інформації;
- неможливість передбачити динаміку зміни основних показників (рівень інфляції, курс гривні, реальний ВВП, обсяг експорту та імпорту тощо);
- постійне зростання видатків на оборону та безпеку;

- зростаючі вимоги міжнародних партнерів, які надають фінансову допомогу (підвищення соціальних стандартів, збільшення окремих напрямів видатків, наприклад, на ремонт житла для відновлення прав і можливостей людей).

В умовах складної фінансової ситуації в країні Уряд залучає міжнародну фінансову підтримку від інших країн. Однак очікування та сподівання на

Проте у випадку неотримання або несвоєчасне надходження суми зовнішнього фінансування заплановані обсяги бюджетних видатків можуть залишитися невиконаними. Тому очікування зовнішнього фінансування породжує ризики для планування бюджетних показників.

Схематично основні фактори та ризики, що впливають на бюджетне планування у воєнний період, а також особливості, які необхідно враховувати для покращення планування у цей період, можна відобразити так (рис. 1.1).

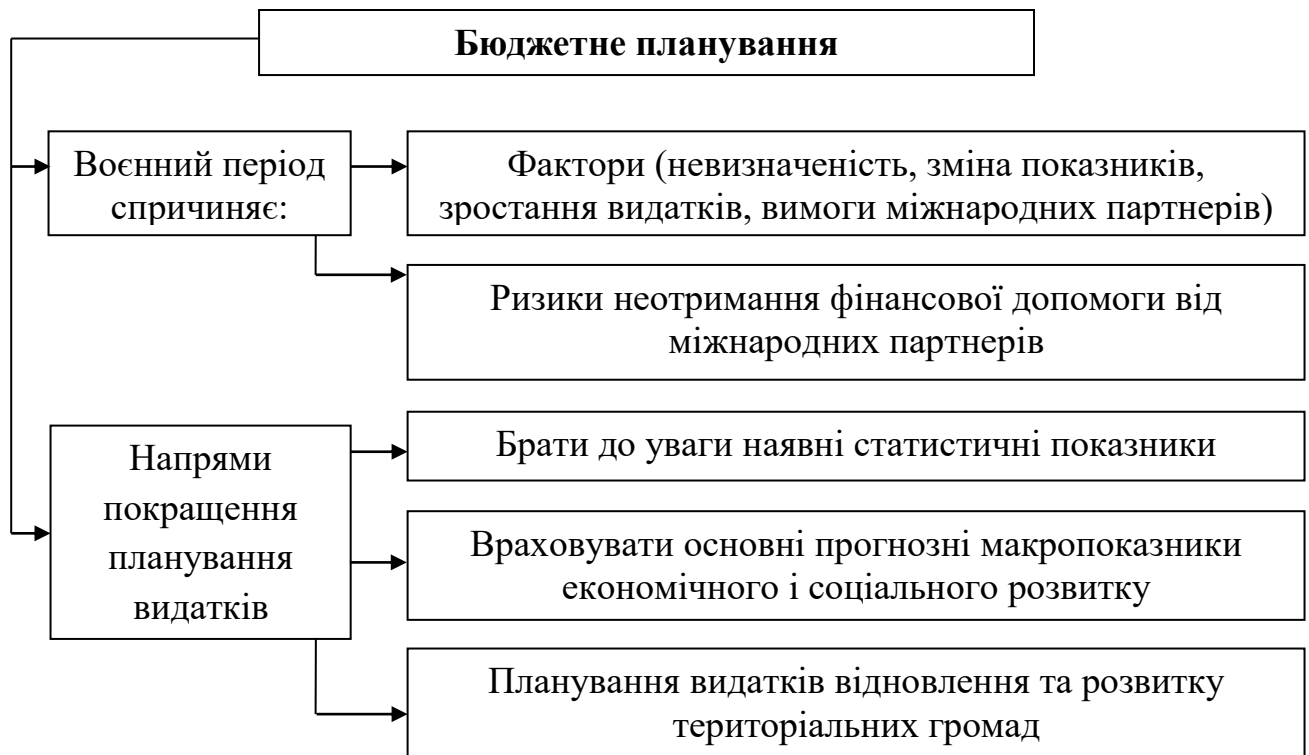

Рис. 1.1. Особливості бюджетного планування у воєнний період*

*Джерело: складено автором.

Зазначені на рисунку фактори та ризики частково можливо подолати змінивши деякі підходи до планування бюджетних показників.

Так, при підготовці бюджету на 2024 рік Урядом було прийнято рішення відновити з 01.01.2024 дію норм Бюджетного кодексу України (далі – БКУ) [7] щодо складання Бюджетної декларації, що представляє собою документ, який складається в процесі середньострокового бюджетного планування. Застосування Бюджетної декларації здатне удосконалити планування показників бюджету.

Крім цього для підвищення ефективності планування необхідною є налагодження взаємодії між учасниками бюджетного процесу, чітке визначення переліку прав, обов'язків і відповідальності всіх наділених бюджетними повноваженнями осіб.

Таким чином, аналіз підходів до сутності поняття «бюджетне планування» дозволив сформулювати власне трактування цього терміну, визначити його основну мету, призначення, функції та виділити основні негативні фактори й ризики, що проявляються у воєнний період, а також виокремити шляхи покращення бюджетного планування, до яких належать: врахування статистичних та макроекономічних показників й планування видатків відновлення та розвитку територіальних громад.

1.2. Складові елементи програмно-цільового методу та особливості формування бюджетних програм

З метою удосконалення методологічних засад застосування ПЦМ у бюджетному процесі варто спочатку дослідити складові елементи цього методу, а також розглянути принципи та механізм його реалізації.

Аналізу складових ПЦМ приділяли увагу багато вітчизняних вчених. Зокрема, І. Титарчук [8, с. 112] аналізувала сутність результативних показників

бюджетних програм у сфері сільського господарства та визначила, що важливим недоліком елементів у системі планування результатів роботи цієї сфери є відсутність чіткої методики обчислення результативних показників бюджетних програм, а також слабка узгодженість цих показників між собою, що не дозволяє повністю оцінити ефективність використання бюджетних коштів.

Основні складові ПЦМ розкрито в роботі К. Крамаренко [9, с. 2], яка наголошувала, що обов'язковою умовою цього методу є погодження між собою та оцінювання ефективності бюджетних програм, а їх коригування є довготривалим процесом, який може ускладнювати їх реалізацію. Вчена підкреслювала, що ефективність надання суспільних послуг кількісно оцінювати досить складно тому цей процес потребує розвитку наукових підходів.

Серед ключових елементів стабільного функціонування бюджетної системи країни М. Тимошенко [10, с. 22] визначає механізм середньострокового бюджетного планування та виділяє його ключові чинники негативного впливу, що стримують повноцінне запровадження механізму, а саме: зовнішні та внутрішні фактори.

У бюджетному процесі ПЦМ застосовується на рівні державного бюджету та місцевих бюджетів. Відповідно до статті 20 БКУ [7] визначаються особливі показники ПМЦ, які водночас є складовими бюджетної програми (рис. 1.2).

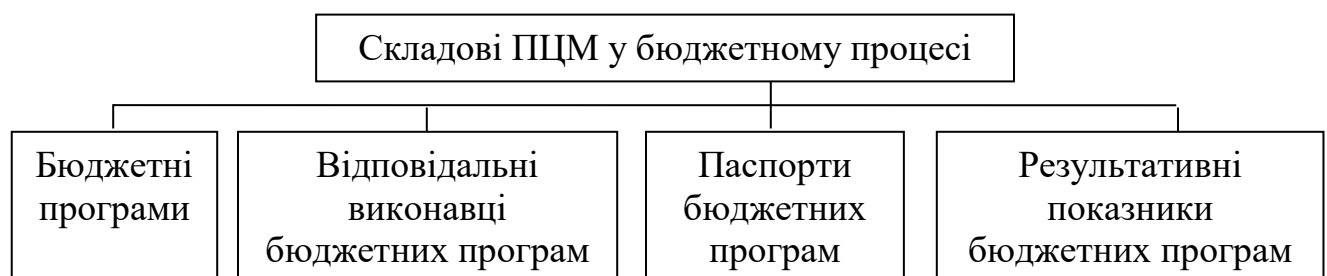

Рис. 1.2. Основні складові ПЦМ*

*Джерело: складено автором.

Зображені на рисунку складові ПМЦ можна представити наступним чином, описавши більш детально й інші.

Так, на кожну бюджетну програму складається її основний документ – паспорт бюджетної програми (далі – ПБП), структуру якого можна представити у наступному вигляді (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Структура ПБП та сутність його складових*

*Джерело: складено автором.

Як видно з рисунку, ПБП складається з одинадцяти розділів. Відповідно до частини 3 статті 20 БКУ бюджетні програми формуються головними розпорядниками бюджетних коштів у процесі складання бюджетної декларації, яка є документом середньострокового бюджетного планування, де визначаються засади бюджетної політики і показники державного бюджету на

середньостроковий період [7]. Крім цього бюджетна декларація є основою для складання прогнозів місцевих бюджетів.

Правилами складання ПБП та звітів про їх виконання [11] охарактеризовано зміст основних складових бюджетних програм, однією з яких є відповідальні виконавці програми, якими зазвичай призначаються головні розпорядники бюджетних коштів за погодженням з Міністерством фінансів України або місцевим фінансовим органом для виконання конкретної бюджетної програми.

Відповідальний виконавець бюджетної програми повинен забезпечувати цільове та ефективне використання бюджетних коштів в період всього процесу реалізації програми з урахуванням визначених кошторисних призначень.

Важлива роль у складанні ПБП належить визначенню найменування бюджетної програми, яка відображає її основну суть та повинна лаконічно й інформативно узагальнювати сукупність заходів програми [12]. При формулюванні найменування програми необхідно уникати надмірної деталізації, але застосовувати лише такі ознаки, що відрізняють її від інших. Вважається недоцільним у найменуванні програми зазначати слова типу «утримання органів влади, бюджетних установ» тощо.

Цілі бюджетної програми відображає її мета, яка повинна бути чітко сформульованою, реальною та досяжною, а також відповідати пріоритетам державної політики у певній сфері та бути спрямованою на досягнення цілей державної політики. Описання мети програми повинно давати розуміння про очікуваний результат від її реалізації у середньостроковому періоді, відображати напрям зміни становища осіб, які отримують публічні послуги. Як і найменування, мета бюджетної програми не повинно відображати забезпечення діяльності бюджетних установ.

Мету бюджетної програми деталізують її завдання, які також мають бути чітко сформульованими, конкретними та відображає цілі, яких необхідно досягти під час виконання бюджетної програми. Важливим при формулюванні завдання є

те, що для кожного з них має бути виокремлено щонайменше один напрям використання коштів.

Відповідно до Методичних рекомендації щодо формування бюджетних програм головними розпорядниками коштів державного бюджету [12] до напрямів використання бюджетних коштів належать дії (заходи), які передбачають надання публічних послуг, спрямовані на досягнення мети та виконання завдань у межах передбачених певною програмою коштів.

При формулюванні напрямів використання варто враховувати економічну характеристику видатків, які будуть здійснюватися на виконання певної програми, якомога чітко визначати найменування цих напрямів, щоб при здійсненні видатків органи Державної казначейської служби України (далі – Казначейства) мали змогу ідентифікувати спрямування видатків із відповідним напрямом у бюджетній програмі. Водночас не рекомендується визначати напрями точно у відповідності до економічної сутності видатків.

Бюджетну програму необхідно оцінювати за її ефективністю, для чого використовуються результативні показники, які складаються із кількісних та якісних, та визначають результат виконання бюджетної програми, рівень досягнення цілей державної політики, з якою пов'язана конкретна програма.

Характеристика результативних показників надається у Загальних вимогах до визначення результативних показників бюджетних програм [13], відповідно до яких виділяються наступні групи результативних показників:

1) затрат – визначають обсяги та структуру ресурсів, за допомогою яких забезпечується виконання програми, та які характеризують структуру витрат бюджетної програми;

2) продукту – описують результати діяльності головного розпорядника за конкретний бюджетний період та відображають обсяг продукції, наданих (виконаних) робіт (послуг), а також кількість осіб, які отримали публічні послуги;

3) ефективності – характеризують економність при витрачанні бюджетних коштів, співвідношення між одержаним продуктом і витраченим ресурсом та визначаються як витрати ресурсів на одиницю показника продукту, відношення кількості вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) до витраченого обсягу ресурсу;

4) якості – визначають динаміку досягнення мети та виконання завдань бюджетної програми, рівень реалізації бюджетної програми, інвестиційних проектів, ступінь готовності об'єктів, які виконуються за рахунок коштів, передбачених програмою, користь для суспільства тощо.

Під кожну конкретну бюджетну програму головним розпорядником бюджетних коштів розробляється перелік результативних показників на підставі порядку, визначеного Міністерством фінансів України.

Формування бюджетних програм здійснюється на різних стадіях бюджетного процесу [12], а саме:

1) при підготовці пропозицій до Бюджетної декларації, тобто на стадії підготовки інформації про зміну структури витрат державного бюджету, а також під час складання бюджетних пропозицій;

2) в процесі складання бюджетного запиту. Якщо у головного розпорядника є пропозиції щодо необхідності нової бюджетної програми, яку не було раніше передбачено, то необхідно подавати інформацію про таку бюджетну програму за встановленою формою;

3) під час доопрацювання проекту закону про Державний бюджет України. У разі ініціювання нової бюджетної програми при розгляді проекту закону про Державний бюджет України необхідно узагальнити інформацію щодо такої бюджетної програми та після набрання чинності законом подати програму до Мінфіну з метою оцінки її впливу на середньострокову перспективу;

4) при виконанні бюджету: на підставі внесених змін до розпису державного бюджету; у разі підготовки змін до закону про Державний бюджет України.

Отже, проаналізувавши складові елементи ПЦМ, слід зазначити, що вони необхідні для чіткого описання мети, на яку спрямовуються бюджетні кошти та визначення раціональності й результативності їх витрачання. Формування бюджетних програм відбувається на різних стадіях бюджетного процесу, однак необхідно приділяти більше уваги обґрунтуванню доцільності нової бюджетної програми та впливу її реалізації на суспільство.

1.3. Критерії ефективності показників бюджетних програм

З метою визначення на скільки бюджетні кошти, передбачені конкретною бюджетною програмою, було використано ефективно та за цільовим призначенням, за результатами виконання програми здійснюється відповідна оцінка її показників і результатів виконання. Порядок такої оцінки передбачається законодавчими актами та є необхідним для прийняття рішення щодо виконання такої програми у майбутньому. Тому необхідним є дослідження теоретичних підходів щодо встановлення критеріїв ефективності показників бюджетних програм, що дозволить визначити найбільш доцільні критерії.

Аналізу ефективності реалізації бюджетних програм приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні вчені. Так, ефективність реалізації бюджетних програм у сфері екології приділяли значну увагу О. Рябчук та А. Гайова, які вивчали особливості виконання програм, спрямованих на управління зоною відчуження та відселення, подолання наслідків техногенної катастрофи, спричиненої аварією на Чорнобильській атомній електростанції [14, с. 4]. Автори обґрунтували доцільність уточнення результативних показників виконання бюджетних програм задля підвищення якості аудиту, а також забезпечення економного використання бюджетних коштів [14, с. 4].

Дослідженню сучасних підходів до комплексного оцінювання ефективності виконання бюджетних програм приділяли увагу М. Бедринець та Є. Огійчук, які запропонували власну методику, яка передбачає використання даних, які є у відкритому доступі, та із застосуванням методів експертного оцінювання і аналітики фахівців [15].

Крім цього проблематику оцінки ефективності бюджетних програм вивчали зарубіжні вчені, зокрема, М. Круз аналізувала освоєння бюджетних коштів через ПЦМ та довела, що низька ефективність пов'язана з відсутністю розуміння та готовності персоналу до впровадження нової бюджетної системи, а також запропонувала щоб на етапі підготовки бюджету використовувалися стратегічні цілі, а для покращення планування повинні відбуватися регулярні тренінгів для спеціалістів щодо застосування ПЦМ [16, с. 529].

Головні розпорядники бюджетних коштів та інші учасники бюджетного процесу здійснюють оцінку ефективності бюджетних програм в межах своїх повноважень, керуючись Методичними рекомендаціями щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм (далі – Методичні рекомендації) [17], згідно з якими при виконанні державного та місцевих бюджетів основними завданнями такої оцінки є:

1) визначення рівня ефективності й результативності програми за допомогою встановлення взаємозв'язку між результатами, яких досягнуто під час витрачання коштів, та використаним обсягом бюджетних коштів;

2) встановлення ступеня досягнення мети та рівня виконання завдань програми за допомогою здійснення аналізу виконання результативних показників бюджетної програми;

3) дослідження та визначення чинників, які є перешкодою для виконання бюджетної програми і досягнення передбачених результативних показників;

4) обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності й результативності використання бюджетних коштів;

5) прийняття управлінських рішень, виконання яких спрямоване на підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Незважаючи на дію правового режиму воєнного стану, який введеного з 24 лютого 2022 року [18], законодавство вимагає щоб головні розпорядники проводили оцінку ефективності бюджетних програм, виконаних у минулі роки, та звітувалися про її результати [19]. Зокрема, пунктом 4 наказу Міністерства фінансів України від 26.08.2014 року №836 «Про деякі питання запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів» [20] визначено, що головні розпорядники коштів місцевих бюджетів зобов'язані подавати місцевим фінансовим органам результати оцінки ефективності бюджетних програм протягом 14 календарних днів після подання річної бюджетної звітності.

Водночас пунктом 22 Прикінцевих та перехідних положень БКУ дозволено не застосовувати норми частини 5 статті 28 БКУ в частині обов'язкового оприлюднення результатів оцінки ефективності бюджетних програм за звітний бюджетний період [7]. Проте у разі наявності можливостей у розпорядника оприлюднювати таку інформацію, краще це робити, адже це підвищить публічність та прозорість використання бюджетних коштів, що є основною ознакою демократичної держави.

Оцінка ефективності бюджетних програм здійснюється за певними критеріями, зазначеними у Методичних рекомендаціях [17] (рис. 1.4).

Однак наведена на рисунку методика має певні недоліки, основними з яких є оцінка ПБП переважно за фінансовими критеріями: виконання бюджетної програми за напрямками та джерелами використання коштів; виконання результативних показників; порівняння показників із показниками попереднього року тощо. Зазначений підхід не достатньо дає уявлення про досягнення конкретних цілей за результатами використання бюджетних коштів, передбачених бюджетною програмою.

Рис. 1.4. Перелік критеріїв ефективності бюджетних програм, визначених Методичними рекомендаціями*

*Джерело: складено автором на підставі даних [17].

Згодом пізніше Урядом розроблено та затверджено Порядок здійснення оцінки ефективності бюджетних програм головними розпорядниками коштів державного бюджету [21] (далі – Порядок № 223), яким передбачається застосовувати лише для розпорядників коштів державного бюджету. На відміну від Методичних рекомендацій [18], в яких серед принципів, що необхідно забезпечити при формуванні пропозицій до Бюджетної декларації та бюджетного запиту, визначається тільки ефективність та результативність, у Порядку № 223 серед цих принципів наголошується на справедливості, неупередженості та обґрунтованості розрахунків.

Порядком № 223 передбачено оцінку бюджетних програм на стадії виконання державного бюджету шляхом здійснення моніторингу за виконанням заходів бюджетної програми та досягненням її результативних показників [21]. Проте на стадії оцінки показників програми за звітний період до уваги беруться аналогічні показники, які зазначені у Методичних рекомендаціях [17] та недостатньо відображають результативність використання бюджетних коштів на благо суспільства та держави.

Отже, методика оцінки ефективності бюджетних програм потребує оновлення та приведення у відповідність до сучасних вимог законодавства та особливостей функціонування бюджетної системи. Основою для визначення критеріїв, за якою слід оцінювати ефективність бюджетних програм повинні стати такі принципи:

- 1) забезпеченість товарами (послугами) суспільства за рахунок використання бюджетних коштів;
- 2) ступінь задоволеності суспільства від отримання товарів (послуг);
- 3) раціональність (доцільність) здійснення видатків та інше.

Застосування запропонованих принципів дозволить отримати більш точне уявлення про ефективність використання бюджетних коштів та запобігти ризикам надмірного витрачання в умовах обмеженості фінансових ресурсів держави.

Висновки до розділу 1

За результатами аналізу теоретико-методологічних засади планування у бюджетному процесі сформульовано наступні висновки.

1. Дослідження різних наукових підходів до визначення сутності бюджетного планування дозволило сформулювати це поняття, як процес, що полягає у визначенні джерел формування бюджетних доходів та напрямів використання бюджетних ресурсів, а також враховує цільові макроекономічні показники та національні стратегічні цілі для економічного розвитку держави з метою оптимізації доходів та видатків та забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку. Охарактеризовано основні фактори, які впливають на бюджетне планування у воєнний період та виділено шляхи його удосконалення, а саме: врахування статистичних та макроекономічних показників й планування видатків відновлення та розвитку територіальних громад.

2. Характеристика складових елементів програмно-цільового методу дозволила описати структуру ПБП та проаналізувати призначення кожного розділу бюджетної програми. Наголошено на необхідності більш чітко та визначально формулювати мету та кожен із напрямків бюджетної програми, що дозволить отримати розуміння про реальні цілі використання бюджетних коштів. Доведено, що кожен елемент бюджетної програми необхідний для чіткого визначення мети спрямування бюджетних коштів та оцінки раціональності й результативності їх витрачання.

3. Аналіз методики та критеріїв, за якими здійснюється оцінка ефективності виконання бюджетних програм, доводить, що сучасна методика ґрунтується переважно на оцінці обсягів використання коштів за напрямами витрачання, порівняння показників із аналогічними даними попередніх років тощо, однак недостатньо приділяється уваги оцінці досягнення конкретних цілей, передбачених бюджетною програмою. Запропоновано удосконалити методику

визначення ефективності виконання бюджетних програм, в якій врахувати принципи: забезпеченості товарами (послугами) суспільства, задоволеності суспільства від отримання товарів (послуг) та раціональності (доцільності) здійснення видатків. Це сприятиме підвищенню якості оцінки бюджетних програм.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ ПЛАНУВАННЯ ВИДАТКІВ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Документальне підґрунтя для формування бюджетних програм

ПЦМ передбачає розроблення та застосування документації по кожному процесу, який здійснюється під час виконання заходів, передбачених цим методом. Нормативні документи, положення яких регулюють реалізацію ПЦМ при плануванні бюджету, повинні бути впорядкованими, взаємодоповнюючими та не мати суперечливих норм між собою. Проте, зважаючи на велику кількість затверджених нормативних документів у цій сфері, постійні зміни орієнтирів економічного розвитку з урахуванням воєнного періоду, потреба у зміні бюджетної політики, виникає необхідність перегляду підходів до структури та змістовного наповнення документів, що регулюють застосування ПЦМ.

Дослідженням щодо вдосконалення нормативно-правової бази щодо планування бюджетних видатків присвятили свою працю О. Кириленко та Б. Малиняк, які наголошували на неврегульованості середньострокового планування на рівні головного розпорядника коштів та підкреслили, що середньострокове планування виявилось нереалізованим на рівні нормативно-правових актів та у практичній діяльності головних розпорядників бюджетних коштів [22, с. 156]. Водночас автори відзначають невідповідність мети бюджетної програми стратегічним пріоритетам розвитку, однією із причин якої є трактування мети бюджетних видатків з порушенням вимог, що встановлюються Правилами складання паспортів бюджетних програм [22, с. 157].

Аналіз нормативно-правових актів стосовно реалізації ПЦМ здійснювала Ю. Шевцова, яка відзначила відсутність необхідних затверджених документів, зокрема, стандартів, складові яких сприятимуть більш точному визначенню

результативних показників бюджетних програм у сфері надання молодіжних послуг [23].

Призначення та структуру бюджетної програми, зокрема склад результативних показників, розглядали І. Шубенко та О. Стойко, наголошуючи на їх великій кількості, що робить неможливим забезпечити ефективність процесу управління ними [24, с. 265].

Однак потребує подальшого наукового розвитку питання щодо унормування вимог до складання документації, використання якої передбачено ПМЦ, та уточнення її змістовного наповнення з метою підвищення результативності бюджетного планування видатків.

Відповідно до частини першої статті 2 БКУ [7], ПЦМ у бюджетному процесі спрямований на:

- досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету;
- застосування оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Із прийняттям БКУ [7] цей метод практично застосовувався лише при планування видатків державного бюджету, а на рівні місцевих бюджетів, для бюджетів, які:

- мають взаємовідносини з державним бюджетом, – починаючи зі складання проектів бюджетів на 2017 рік;
- не мають взаємовідносин з державним бюджетом, – починаючи зі складання проектів бюджетів на 2019 рік.

Загалом застосування ПЦМ спрямоване на підвищення ефективності використання бюджетних коштів. На місцевому рівні ПЦМ покликаний вирішувати актуальні проблеми громад, забезпечувати їхній інноваційний розвиток, орієнтуватися на використання коштів, якими наповнено бюджет за рахунок сплати податків, для досягнення конкретних цілей розвитку, що підлягають вимірюванню у конкретних показниках.

Застосування ПЦМ передбачає розроблення стратегій розвитку громад, програм соціально-економічного розвитку, інших цільових програм, а більш конкретним документом, який детально представляє мету, відповідальних виконавців та конкретні цілі витрачання коштів, є бюджетні програми.

Практична реалізація ПЦМ втілюється шляхом складання на різних етапах документів, передбачених статтями 20, 75¹, частиною 49 Прикінцевих і перехідних положень БКУ [7], до яких належать:

1) стратегія розвитку громади – це документ довгострокового планування, який розробляється на 7–10 років та визначає пріоритетні напрямки розвитку громади залежно від її потреб та проблем, цілей та очікуваних результатів. Водночас, цілі, прописані у стратегії розвитку громади, повинні корелювати та відповідати цілям державної політики та 17-ма Цілями Сталого Розвитку, затвердженими Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» [25]

2) бюджетна декларація – документ, що містить прогноз місцевого бюджету на 3 роки, наприклад, Бюджетна декларація на 2022–2024 роки [26];

3) програма соціально-економічного та культурного розвитку – це план розвитку, який затверджується місцевою радою на декілька років та передбачає виділення кожного року бюджетних асигнувань для реалізації її заходів;

4) бюджетний запит містить обґрунтовані пропозиції до проекту бюджету на плановий бюджетний період. Використовується при складанні бюджету. Відповідно до статті 75 БКУ [7] місцеві фінансові органи доводять головним розпорядникам інструкції з підготовки бюджетних запитів;

5) рішення про місцевий бюджет, яке затверджується відповідною місцевою радою;

б) бюджетна програма – містить перелік заходів, напрямків використання коштів задля досягнення мети, завдання, а також очікувані результати. По кожній бюджетній програмі призначаються відповідальні виконавці, яких визначають

головні розпорядники; декілька бюджетних програм можуть бути складовими однієї програми соціально-економічного та культурного розвитку.

7) ПБП – документ, який описує мету, завдання програми, напрями використання коштів, відповідальних виконавців, обсяг затверджених суми бюджетних видатків та результативні показники. Форма паспорта програми місцевого бюджету затверджена наказом Міністерства фінансів України від 26.08.2014 р. № 836 [20]. Складається на кожну програму окремо;

8) звіт про виконання паспорта бюджетної програми – це документ, який містить фактичні результати виконання паспорта бюджетної програми, розрахунок оціночних результатів, порівняння їх з паспортом та аналіз відхилень.

Всі дані, що зазначаються у вище перелічених документах, мають бути достовірними, взаємопов'язаними (відповідними між собою) (рис. 2.1).

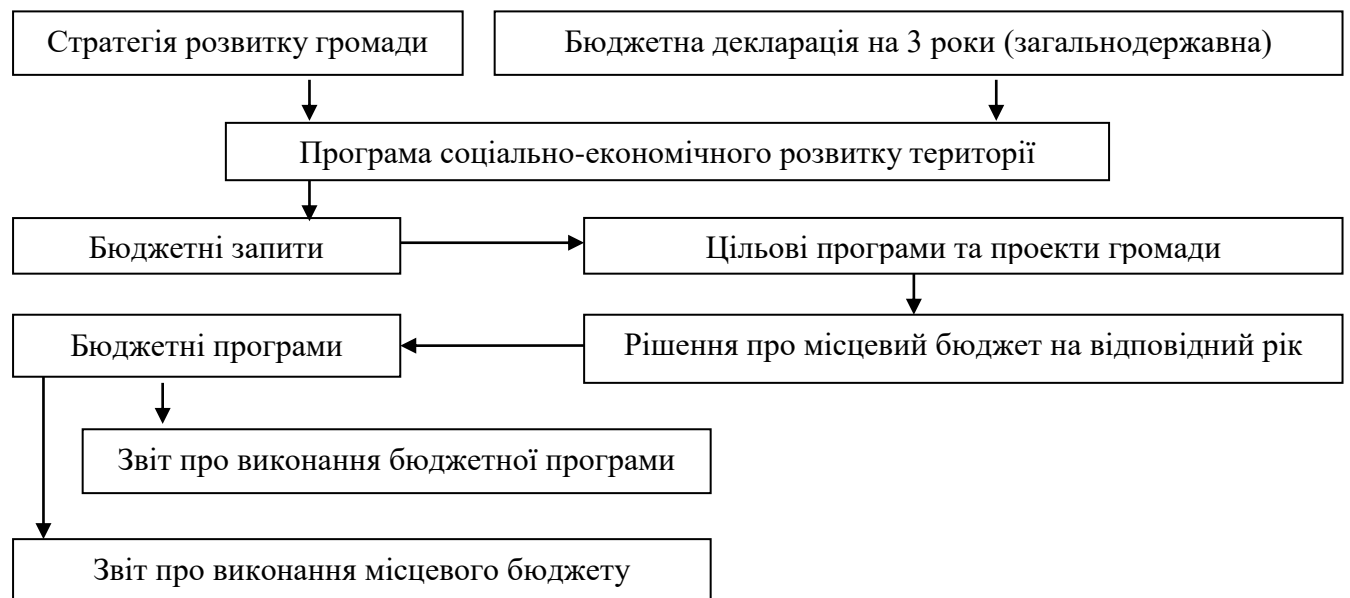

Рис. 2.1. Ієрархічне підпорядкування документів, що застосовуються у ПЦМ*

*Джерело: складено автором на основі даних [7].

Представлені на рисунку документи виконуються в певній послідовності, на яку вказують «стрілки». Досягнення максимальних цілей та результатів, які визначаються бюджетними програмами, можливе лише за умови їх конкретності та можливості виміряти.

Натомість в практичній реалізації планування видатків за ПЦМ проявляються недоліки, які заважають успішній реалізації всіх цілей, передбачених ідеєю цього методу. Перш за все, бюджетні програма зазвичай майже не пов'язана зі стратегією розвитку громади, тобто ні назва, ні заходи у програмі не відповідають жодній із стратегічних цілей розвитку громади.

Іншим недоліком у бюджетному плануванні видатків місцевих бюджетів є велика кількість бюджетних програм, завдання яких між собою є схожими, однак потребують окремого виділення бюджетних коштів, що є неефективним підходом у плануванні та використанні державних ресурсів.

Наприклад, аналіз паспортів бюджетних програм, затверджених Міністерством аграрної політики та продовольства України, свідчить, що на 2021 рік було затверджено 20 паспортів бюджетних програм, на 2022 рік – 16, а на 2023 рік – 19. При цьому, на реалізацію політики щодо удосконалення механізмів стимулювання агропромислового комплексу затверджено одразу 7 бюджетних програм [27]. Це занадто багато, адже для реалізації однієї політики вважається нормальним одна або дві бюджетні програми.

Затвердження декількох програм для реалізації одного напрямку бюджетної політики призводить до розпорошення бюджетних коштів. З метою уникнення цього та забезпечення раціональності розподілу коштів в рамках однієї бюджетної програми необхідно їх об'єднувати за певними ознаками: за схожістю економічних характеристик; галуззю, в якій надаються державні послуги тощо.

Таким чином, не зважаючи на успішний розвиток планування видатків за ПЦМ, ефективність його практичної реалізації в окремих випадках залишається під питанням. Органам влади, відповідальним виконавцям та іншим учасникам

бюджетного процесу слід відмовитися від формального ставлення до планування бюджетних видатків та підвищити контроль за відповідністю змісту бюджетних програм до стратегічних цілей регіону та країни, а також аналізувати доцільність затвердження кожної бюджетної програми та оптимізувати їх кількість, що сприятиме покращенню якості бюджетного планування та посиленням контролю за раціональністю використання бюджетних коштів.

2.2 Сучасний стан складання бюджетних програм у сфері соціального захисту та забезпечення

В процесі виконання бюджетів за видатками ключова роль належить видаткам із соціального захисту та забезпечення. За результатами виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів за 2023 рік найбільша питома вага у структурі Зведеного бюджету України належить спрямуванню коштів на оборону (47,2%) та громадський порядок, безпеку і судову владу (13,3%) та соціальний захист і соціальне забезпечення (11,6%) [28]. Планування видатків за ПЦМ у сфері соціального захисту передбачає затвердження бюджетних програм, виконання яких спрямоване на соціальну підтримку та захист населення, що є суттєво важливим у період воєнного стану.

Вивченню проблематики здійснення видатків соціального спрямування присвятили свою працю С. Козьменко та С. Качула, які досліджували теоретичні засади складання бюджетних програм у сфері соціального захисту, як інструменту бюджетної політики для забезпечення людського розвитку та проаналізували ефективність бюджетних програм Міністерства соціальної політики України й виділили проблемні аспекти в цьому напрямку [29, с. 75].

Автори згрупували фактори, які призвели до зниження ефективності бюджетних програм за напрямками використання коштів, виділяючи: суб'єктивні,

зумовлені недоліками у прогнозуванні; та об'єктивні, що виникли під впливом зовнішніх факторів [29, с. 82].

Теоретичну сутність видатків бюджету у контексті важливості виконання соціальної функції держави розглядали Л. Лисяк, С. Качула та А. Абдін, акцентуючи на проблемних питаннях бюджетної політики у соціальній сфері [30, с. 52]. Варто підтримати точку зору вчених щодо необхідності удосконалення щорічно переглядати бюджетні видатки та своєчасно оприлюднювати інформацію про їх здійснення, посилювати громадський контроль за виконанням бюджетів, підвищенням прозорості та зрозумілості для населення даних про стан виконання бюджетних і соціальних програм [30, с. 53].

Наголошуючи на важливості вдосконалення моделі бюджетного фінансування заходів у соціальній сфері В. Горин запропонував два вектори активності: 1) розширення застосування ПЦМ у комунальних закладах соціальної сфери; 2) входження недержавних структур в систему надання соціальних послуг, що сприятиме демократизації цього процесу [31, с. 45].

В сучасних умовах коли фінансування переважної частини бюджетних видатків здійснюється за рахунок зовнішніх запозичень, які не є безповоротною допомогою Україні, важливо щоб кожна гривня була витрачена з користю, перш за все для підтримки населення, яке перебуває у складних життєвих обставинах та подальшого зменшення потреби працездатного населення у соціальній підтримці.

Проаналізувати динаміку обсягів бюджетних видатків на соціальний захист можна за допомогою даних про виконання бюджетів (рис. 2.2).

Як видно з рисунку, не зважаючи на збільшення кожного року видатків на соціальний захист і забезпечення, їх питома вага у загальній сумі знизилася з 23,4% до 11,6%, що сталося переважно за рахунок значного зростання видатків на оборону.

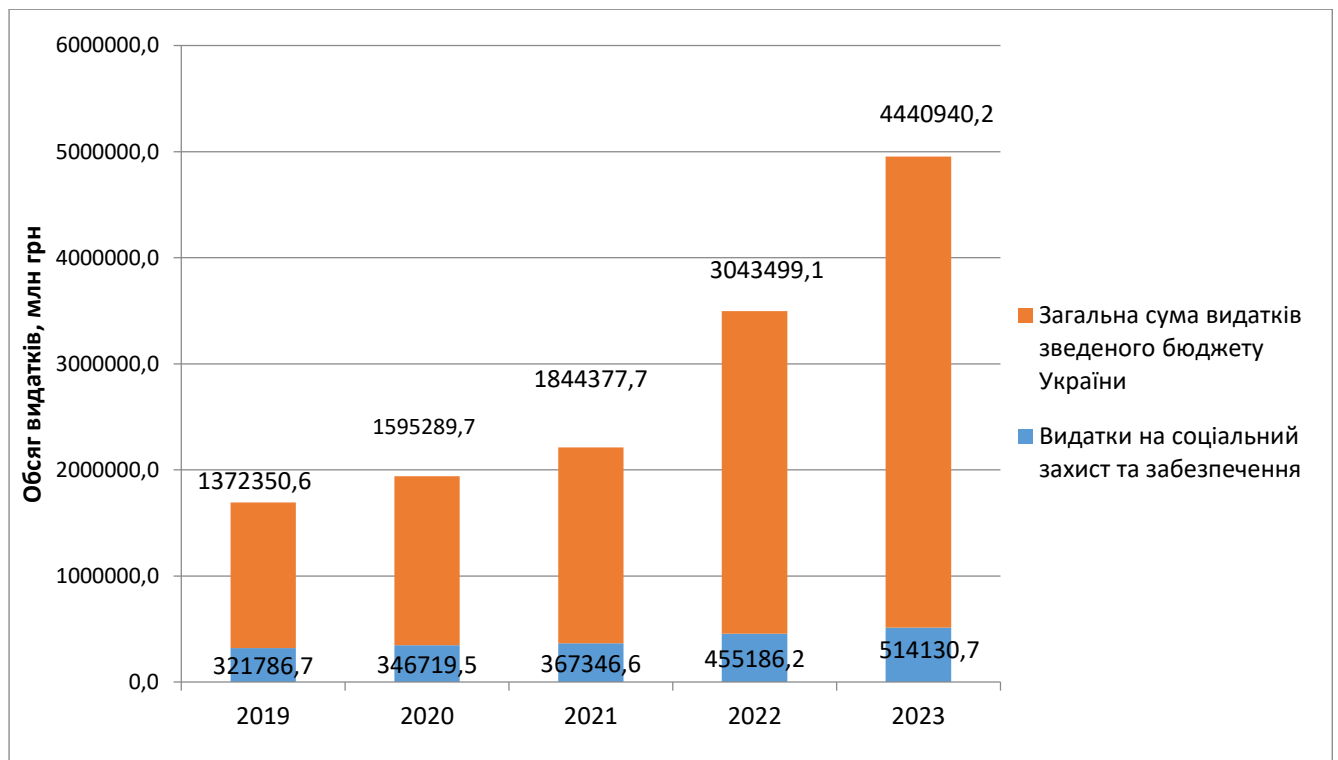

Рис. 2.2. Динаміка обсягів видатків на соціальний захист та забезпечення у загальній сумі видатків Зведеного бюджету України за 2019–2023 роки*

*Джерело: складено автором на основі даних [28].

На 2024 рік у Державному бюджеті України [32] закладено значну суму для соціальної підтримки населення. Так, для забезпечення діяльності Міністерства соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики) на 2024 рік виділено у державному бюджеті кошти у сумі 470 313 678,2 тис грн, що складає 14,2% від загальної суми видатків [32].

Найбільший обсяг видатків соціального призначення заплановано для бюджетних програм, кошти яких спрямовуються на [32]:

- виплату пенсій та фінансування дефіциту коштів Пенсійного фонду України – 271,9 млрд грн;
- соціальний захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини – 88,7 млрд грн;

- виплата житлових субсидій та пільг громадянам на оплату житлово-комунальних послуг – 49,9 млрд грн;
- соціальний захист дітей та сім'ї – 27,6 млрд грн;
- підтримку малозабезпечених сімей – 20,2 млрд грн;
- соціальний захист осіб, які мають інвалідність – 6,4 млрд грн.

Експерти зазначають, що «соціальний» бюджет є позитивним напрямком бюджетної політики під час воєнного стану, однак темпи збільшення видатків соціального спрямування значно відстають від темпів появи нових викликів та зростання потреби у соціальному захисті [33]. Тому важливим є розумне та раціональне витрачання бюджетних коштів.

Для забезпечення соціального захисту та підтримки населення затверджуються та виконуються бюджетні програми, головним розпорядником яких є Мінсоцполітики, що здійснює про розподіл бюджетних коштів, виступаючи в ролі головного розпорядника, та несе відповідальність за ефективне і цільове їх використання [34]. Відповідальним виконавцем за програмами Мінсоцполітики переважно є Апарат Міністерства соціальної політики України, але можуть бути й інші органи влади або фонди, наприклад: Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю, Пенсійний фонд України, Національна соціальна сервісна служба України.

З метою дослідження застосування ПЦМ у сфері соціальної політики варто розглянути перелік бюджетних програм та проаналізувати їх показники.

Стосовно кількості бюджетних програм, головним розпорядником коштів в яких є Мінсоцполітики, то вона значно знизилася порівняно з довоєнним 2021 роком: на 2021 рік заплановано 31 бюджетна програма, на 2022 рік – 20, на 2023 рік – 17, на 2024 – 16. Це є позитивною тенденцією на шляху до оптимізації завдань у сфері соціальної політики.

Аналіз переліку бюджетних програм за кодами програмної класифікації видатків (далі – КПКВ) дозволить дослідити зміни у напрямках бюджетної політики (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Перелік бюджетних програм Мінсоцполітики (головний розпорядник коштів), запланованих на 2022–2024 роки*

КПКВ та найменування бюджетної програми	2022	2023	2024
2501010 «Керівництво та управління у сфері соціальної політики»	+	+	+
2509010 «Керівництво та управління у сфері реалізації політики щодо соціального захисту населення»		+	+
2501570 «Виплата матеріальної допомоги військовослужбовцям, звільненим з військової строкової служби»	+	+	+
2501090 «Створення і програмно-технічне забезпечення системи інформаційно-аналітичної підтримки, інформаційно-методичне забезпечення та виготовлення бланків посвідчень і нагрудних знаків для системи соціального захисту»	+	+	+
2501630 «Модернізація системи соціальної підтримки населення України»	+	+	+
2501290 «Забезпечення виконання рішень суду»	+	+	+
2501060 «Підвищення кваліфікації фахівців із соціальної роботи та інших працівників системи соціального захисту»	+	+	+
2501160 «Довічні державні стипендії»	+	+	
2501450 «Оздоровлення і відпочинок дітей, які потребують особливої уваги та підтримки, в дитячих оздоровчих таборих»	+	+	
2501150 «Щорічна разова грошова допомога ветеранам війни і жертвам нацистських переслідувань та соціальна допомога особам, які мають особливі та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною»	+	+	
2501250 «Виплата особам, які мають особливі та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною або за роботу в спеціальних умовах»			+
2501240 «Здійснення страхових виплат медичним працівникам закладів охорони здоров'я та членам їх сімей внаслідок захворювання коронавірусною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками»		+	+
2507040 «Забезпечення діяльності Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю»		+	+
2507110 «Соціальний захист осіб з інвалідністю»		+	+
2501400 «Соціальний захист дітей та сім'ї»		+	+
2501530 «Соціальний захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини»		+	+
2501540 «Підтримка малозабезпечених сімей»		+	+

Продовження таблиці 2.1

2501350 «Оздоровлення і відпочинок дітей, які потребують особливої уваги та підтримки, в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку вищої категорії»			+	
2501230 «Виплата пільг і житлових субсидій громадянам на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу у грошовій формі»		+		
2506110 «Виплата житлових субсидій та пільг громадянам на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу»				+
2501370 «Розвиток системи соціальних послуг»				+

Джерело: складено на підставі даних [35].

Із таблиці видно, що окремі програми виконувалися лише у 2022 році, а на 2023–2024 роки не планувалися, зокрема, це такі, що стосуються допомоги: внутрішньо переміщеним особам (КПКВ 2501480), постраждалим внаслідок Чорнобильської катастрофи (КПКВ 2501200), членам сімей осіб, смерть яких пов'язана з участю у подіях, що відбулися з 21.11.2013 по 21.02.2014 (КПКВ 2501190), підтримкою осіб з інвалідністю (КПКВ 2501130, 2507030, 2507100), допомогою іншим категоріям людей (КПКВ 2501030), розвитком наукової діяльності у соціальній сфері (КПКВ 2501040), виплатою стипендій студентам закладів фахової передвищої та вищої освіти (КПКВ 2501180), сприянням економічної самостійності малозабезпечених (КПКВ 2501300).

Крім цього, за аналізує мий період наявні бюджетні програми з майже однаковою назвою, але у яких різні відповідальні виконавці – програми спрямовані на забезпечення управління у сфері соціальної політики за КПКВ 2501010 (виконавець Мінсоцполітики) та 2509010 (виконавець Національна соціальна сервісна служба України).

Окремі програми, які не зважаючи на те, що вони мають однакові напрями витрачання бюджетних коштів, затверджено у різні періоди за різними КПКВ: 2501150 (2022–2023 роки) і 2501250 (2024 рік), а також 2501230 (2022 рік) і 2506110 (2024 рік).

Далі варто розглянути основні напрями використання бюджетних коштів та обсяги бюджетних призначень для окремих бюджетних програм, за якими відповідальним виконавцем є Апарат Міністерства соціальної політики України (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Обсяг бюджетних призначень для окремих бюджетних програм
Мінсоцполітики за 2021–2024 роки***

КПКВ та найменування бюджетної програми	Основні напрями використання коштів	Обсяг бюджетних призначень в тому числі за роками, тис. грн			
		2021	2022	2023	2024
2501010 «Керівництво та управління у сфері соціальної політики»	Забезпечення виконання функцій та завдань у сфері соціальної політики	124187,8	201151,1	176503,1	231644,7
2501060 «Підвищення кваліфікації фахівців із соціальної роботи та інших працівників системи соціального захисту»	Закупівля послуг із проведення короткострокових семінарів для фахівців із соціальної роботи та інших працівників системи соціального захисту	856,8	856,8	694,0	694,0
2501630 «Модернізація системи соціальної підтримки населення України»	Фінансування заходів за Проектом щодо зміцнення інституційної спроможності адміністрування соціальної допомоги і соціальних послуг. Заходи з інформатизації	400 000,0	400000,0	963445,5	1267502,4
2501570 «Виплата матеріальної допомоги військовослужбовцям, звільненим з військової строкової служби»	Виплата матеріальної допомоги військовослужбовцям, звільненим з військової строкової служби	82313,5	82313,5	66673,9	67322,1

Джерело: складено на підставі даних [35].

Дані таблиці свідчать, що переважно зростання бюджетних призначень для виконання відбувалося для бюджетних програм, за якими кошти спрямовуються на забезпечення основної діяльності Апарату Мінсоцполіти (заробітна плата, утримання будівлі тощо) (у 2024 році зросло в 1,9 разів порівняно з 2021 роком) та

модернізацію системи соціальної підтримки населення (у 2024 році зросло в 3,2 рази порівняно з 2021 роком).

Водночас зменшення бюджетних призначень спостерігалось за програмою, що передбачає підвищення кваліфікації фахівців із соціальної роботи (на 20% у 2024 році порівняно з 2022 роком). Проте зважаючи на стрімкий розвиток та модернізацію системи соціальної підтримки населення, доцільним є постійне навчання та підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери.

Загалом більшість бюджетних програм Мінсоцполітики мають нечітке формулювання мети їх виконання, а їх завдання повторюють назву самої програми. Деякі програми схожі між собою і завданням і напрямками витрачання коштів, а різняться лише категоріями суб'єктів, що отримують послуги за цією програмою, наприклад: 2507110 «Соціальний захист осіб з інвалідністю», 2501400 «Соціальний захист дітей та сім'ї», 2501530 «Соціальний захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини» та 2501540 «Підтримка малозабезпечених сімей». Такі програми доцільно було б об'єднати, що призвело б до оптимізації їх кількості та економії видатків на утримання відповідальних виконавців бюджетних програм.

2.3. Оцінка ефективності виконання бюджетних програм

Ефективність використання бюджетних коштів за бюджетною програмою відображають її результативні показники. В сучасних умовах посилюється актуальність дослідження підходів до визначення та оцінки ефективності результативних показників бюджетних програм.

Проблематику застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі вивчали українські та вчені інших країн світу. Так, особливості подання бюджетних запитів в рамках програмно-цільового методу за допомогою

інформаційно-програмному комплексу досліджували О. Гордей, М. Рябоконт та інші [36, с. 103].

Доцільність використання сучасної методики оцінки ефективності бюджетних програм розглядала О. Ліснічук [37, с. 127] та виокремила її недоліки, що перешкоджають якісному оцінюванню доцільності виконання окремих бюджетних програм.

Дослідженням показників, за якими оцінюється виконання бюджету в Україні, займався С. Юшко [38, с. 47] та наголошував на особливій ролі показника дефіциту (профіциту) бюджету в Україні для бюджетного планування. Автор наголошував на необхідності подальшого пошуку шляхів підвищення якості бюджетного управління.

Значення ключових показників ефективності бюджетного плану розглядали також індонезійські вчені Т. Сари, Т. Вахуди та інші [39, с. 1239], які підкреслили, що усі заходи, зазначені у бюджеті, мають враховувати заздалегідь визначені ключові показники ефективності. Автори досліджували відображення у бізнес-плані та бюджетному плані Агентства державного обслуговування ключових показників ефективності на основі результатів оцінки програм і бюджетів та зауважили, що завдяки врахуванню основних показників ефективності бюджетне планування може бути більш оптимальним і відповідати меті, що зрештою збільшить досягнення цілей бюджетної політики.

Не зважаючи на значний внесок інших вчених у дослідження цього питання, потребують подальшого вивчення підходи до оцінки бюджетних програм з метою підвищення їх результативності.

Оцінці ефективності бюджетних програм передують аналіз результатів виконання цих програм. Тож за даними результатів виконання бюджетних програм Мінсоцполітики за 2023 рік можна за окремими програмами проаналізувати результати їх виконання (табл. 2.3).

**Показники звітності про виконання окремих бюджетних програм
Мінсоцполітики за 2023 рік***

КПКВ бюджетної програми	Затверджено у паспорті бюджетної програми	Касові видатки / Фактичні результативні показники	Вико- нання, %
2501010 «Керівництво та управління у сфері соціальної політики», тис. грн	176503,1	240726,3	136,4
в т.ч. за результативними показниками			
<i>затрат: кількість штатних одиниць Мінсоцполітики</i>	317	269	84,9
<i>продукту: кількість прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, одиниць</i>	10	1	10,0
<i>ефективності: середні витрати на виконання одного прикладного дослідження та науково- технічної (експериментальної) розробки, тис. грн</i>	1250,4	333,3	26,7
<i>якості: зростання рівня виконання заходів, визначених Планом роботи Мінсоцполітики, %</i>	5	15	300,0
2501530 «Соціальний захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини»	102954494,2	102750529,7	99,8
в т.ч. за результативними показниками			
<i>затрат: розмір соціальної стипендії студентам (курсантам) закладів вищої освіти, тис. грн</i>	1180	1180	100,0
<i>продукту: кількість стипендіатів у закладах вищої освіти державної та приватної форми власності, осіб</i>	42798	40864	95,5
<i>ефективності: середньомісячний розмір допомоги особі, яка не має права на пенсію, та особі з інвалідністю, тис. грн</i>	2173,5	2141	98,5
<i>якості: зростання частки осіб, які належать до вразливих соціальних груп населення у 2023 р. в порівнянні з 2022 р., %</i>	14,3	45,6	318,9

*Джерело: складено автором на підставі даних [40].

Дані таблиці показують, що деякі бюджетні програми виконувалися менше ніж на 100%, а їх результативні показники взагалі мали навіть 10% виконання. Такі результати переважно з воєнним станом в Україні, окупацією територій, переміщенням населення за кордон тощо.

Слід також зауважити про висновки щодо результатів виконання програм. Так, відповідно до пункту 8 Правил складання паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання [41] в узагальненому висновку про виконання бюджетної програми повинна міститися інформація про ступінь досягнення мети та стан виконання завдань бюджетної програми. Водночас дані проаналізованого Звіту про виконання бюджетних програм за 2023 рік свідчать, що в по усім програмам в цьому висновку головний розпорядник лише констатував фактичні показники, наведені у таблицях звіту, а узагальнення про ступінь досягнення мети не наводилися.

Оцінка ефективності виконання бюджетних програм державного бюджету здійснюється відповідно до Порядку № 223. Проаналізувати результати оцінки ефективності бюджетної програми можна на прикладі виконання програм Міністерством соціальної політики України за 2022 рік, оскільки аналогічні дані за 2023 рік на даний час ще відсутні [40] (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Показники для оцінки рівня ефективності окремих бюджетних програм
Мінсоцполітики за 2022 рік***

Видатки за напрямом використання бюджетних коштів (відхилення факту від плану, +/-), тис. грн	Прострочена заборгованість, тис. грн		Результативні показники (рівень забезпечення населення послугами)	Контрольні заходи за дотриманням бюджетного законодавства
	дебіторська	кредиторська		
КПКВ 2501230 «Виплата пільг і житлових субсидій громадянам на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу у грошовій формі» Завдання: Надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу у грошовій формі				
-4 170 723,7	10 668,3	1 287,3	100	Не застосовувалися
КПКВ 2501030 «Виплата деяких видів допомог, компенсацій, грошового забезпечення та оплата послуг окремим категоріям населення» Завдання: Забезпечення виплати деяких видів допомог, компенсацій, грошового забезпечення та оплата послуг окремим категоріям населення				
-2 218 892,9	27 842,2	86,7	100	Не застосовувалися

<i>Продовження таблиці 2.4</i>				
КПКВ 2501180 «Виплата соціальних стипендій студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти»				
Завдання: 1) Виплата соціальної стипендії студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти;				
2) Виплата соціальної стипендії студентам (курсантам) закладів освіти з числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та інших пільгових категорій;				
3) Виплата стипендії студентам закладів освіти, яким призначено соціальну стипендію Верховної Ради України				
-227,6	-	-	100	Не застосовувалися

*Джерело: складено автором на підставі даних [40].

Наведені у таблиці дані, які використовуються для оцінки ефективності бюджетних програм свідчать про те, що завдання по усім програмам сформульовано таким чином, що воно повторює саме найменування програми, а, отже не конкретизує перелік заходів, які мають виконуватися для досягнення поставленої для певної програми мети.

Аналіз показників відхилення фактичного та планового обсягу видатків за напрямками використання коштів в ході реалізації кожної програми пояснюється переважно початком військової агресії росії проти України, у зв'язку з чим відбулося скорочення видатків державного бюджету на 2022 рік.

Дебіторська заборгованість станом на 01.01.2023 виникла у зв'язку з проведенням перерахунку призначених виплат, перевірок правильності їх нарахувань, достовірності інформації, наданої громадянами для призначення житлової субсидії. У зв'язку з чим утворилася переплата у отримувачів пільг.

Щодо обсягів кредиторської заборгованості на кінець звітного періоду, то вона утворилася у зв'язку з тимчасовою окупацією Херсонської та Харківської областей, де суми пільг та житлових субсидій не виплатили отримувачам, тому що відділення АТ «Укрпошти» не працювали під час російської окупації.

По програмам за КПКВ 2501230 та 2501030 дебіторська заборгованість значно перевищує кредиторську, що свідчить про перевагу проблемних питань під час проведення розрахунків планових сум виплат пільговим категоріям населення.

По всім бюджетним програмам, наведеним у таблиці, виконання результативних показників, зокрема, рівень забезпечення населення послугами, показав виконання на 100%. Інформація, зазначена у звітах про результати оцінки ефективності бюджетних програм, не відображає даних про застосування контрольних заходів, проведених органами, уповноваженими на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Крім цього, не зважаючи на недостатньо задовільні деякі показники виконання бюджетних програм (високий рівень простроченої дебіторської та кредиторської заборгованості, суттєві відхилення обсягів фактичних від планових обсягів видатків тощо), жодних пропозицій щодо підвищення ефективності у звітах про результати оцінки ефективності бюджетних програм Міністерства соціальної політики України за 2022 рік не зазначалося.

Такий підхід до оцінки ефективності бюджетних програм не дозволяє отримати повну та достовірну інформацію про реальну корисність або неефективність бюджетної програми для суспільства.

На сьогодні оцінка ефективності бюджетних програм здійснюється з використанням системи результативних показників їх виконання, що включає показники затрат, показники продукту, показники ефективності, показники якості. Такі показники визначаються наказами профільних міністерств. Зокрема, показники виконання бюджетних програм місцевих бюджетів у галузі соціальної політики визначені Типовим переліком бюджетних програм і результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у галузі «Соціальний захист та соціальне забезпечення» [41] та, наприклад, за програмою «Надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату комунальних послуг» включають: показники продукту – кількість отримувачів пільг; показники ефективності –

середній розмір витрат на надання пільг на оплату житлово-комунальних послуг (грн/місяць на одну особу); показники якості – питома вага відшкодованих пільгових послуг до нарахованих (%).

Отже, для повної та всебічної об'єктивної характеристики щодо ефективності бюджетної програми доцільно розробити нову методику, в якій передбачити здійснення оцінки з урахуванням результативних показників, які відображають: співставлення розміру витрат на виконання програми та кількості отримувачів послуг; рівень задоволення отримувачів конкретними послугами тощо.

Також варто врахувати, що посилення нерівності соціально-економічного розвитку регіонів та відмінностей у результатах виконання певної бюджетної програми в різних областях в період воєнного часу викликає необхідність здійснювати оцінку ефективності виконання окремих бюджетних програм не в цілому по Україні, а окремо у регіонах. Це сприятиме більш об'єктивній оцінці, необхідній для прийняття рішення щодо подальшого виконання бюджетної програми.

Висновки до розділу 2

В ході проведеної оцінки застосування ПЦМ планування видатків у сфері соціальної політики дозволив зробити наступні висновки.

1. Визначено, що формуванню бюджетних програм на місцевому рівні передують складання бюджетної декларації та програми соціально-економічного розвитку території. Виявлено, що одним із недоліків, який проявляється у практичній реалізації ПЦМ, є слабкий зв'язок бюджетної програми зі стратегією розвитку громад. Доведено необхідність об'єднувати бюджетні програми за певними ознаками: за схожістю економічних характеристик; галуззю, в якій

надаються державні послуги тощо. Обґрунтовано потребу аналізувати доцільність затвердження кожної бюджетної програми та оптимізувати їх кількість, що сприятиме покращенню якості бюджетного планування.

2. Аналіз бюджетних програм, головним розпорядником за якими є Мінсоцполітики, затверджених на 2022–2024 роки, свідчить, що більшість з них мають нечітке формулювання мети виконання, а їх завдання повторюють назву самої програми. Протягом аналізованого періоду спостерігалось зниження кількості бюджетних програм, однак окремі з них можуть бути об'єднаними оскільки мають схожі напрямки витрачання бюджетних коштів, а різняться лише отримувачами послуг, передбачених програмою.

3. Дослідження результатів виконання бюджетних програм Мінсоцполітики за 2023 рік показує, що деякі з них мали низький рівень виконання. Виявлено, що при заповненні Звіту про виконання бюджетних програм в узагальненому висновку про результативність їх виконання лише констатуються фактичні показники, наведені у таблицях звіту, а інформація про ступінь досягнення мети відсутня. Запропоновано удосконалити методику оцінки ефективності бюджетних програм шляхом розроблення нової, яка би передбачала здійснення оцінки з урахуванням результативних показників, що відображають: співставлення розміру витрат на виконання програми та кількості отримувачів послуг; рівень задоволення отримувачів конкретними послугами тощо.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

3.1. Зарубіжна практика та проблематика бюджетного планування видатків в Україні

Зарубіжний досвід застосування ПЦМ свідчить, що цей підхід став ефективним інструментом управління бюджетними коштами та регіональним розвитком багатьох європейських країн, в тому числі: Польщі, Австрії, Румунії, країнах Прибалтики, Норвегії, Швейцарії та інших. Обираючи європейський курс розвитку, Україні слід вивчити кращі практики реалізації ПМЦ щоб розробити власні шляхи удосконалення планування видатків, спрямоване на результативність виконання показників.

Вивченню зарубіжного досвіду присвятили своє дослідження М. Дубина, Ю. Гончаренко та О. Кальченко, в якому автори підкреслили необхідність наукового осмислення застосування європейської практики в частині середньострокового бюджетного планування для національної бюджетної системи [42, с. 80]. Розглядаючи досвід Німеччини щодо впровадження середньострокового бюджетного планування, науковці виокремили основні його переваги та недоліки порівняно із щорічним складанням бюджету та слушно зазначили, що чинниками розвитку середньострокового планування стали: успішна регіональна практика; ефективна робота щодо інтеграції до Європейського Союзу; зростання державного боргу [42, с. 80]. Слід зазначити, що всі ці передумови притаманні сучасному стану економіки України, тому застосування досвіду Німеччини для України є абсолютно доцільним.

Наголошуючи на ефективності цільового бюджету для підвищення результативності та підзвітності уряду, індонезійські вчені Е. Елпісах та С.

Сюарлін підтвердили, що: 1) бюджет із чітко визначеними цілями суттєво впливає на рівень підзвітності органів влади; 2) облік ресурсів, що здійснюється під постійним контролем, має позитивний вплив, однак, за умови наявності показників рівня підзвітності органів влади; 3) переваги результативного бюджету для складання звітності про виконання бюджетів усіх рівнів [43, с. 65].

Особливості бюджетного планування на прикладі досвіду зарубіжних країн (США, Німеччини, Франції, Японії та Південної Кореї) та перспективи його застосування для України розглядав Т. Савонік [44, с. 6], який підкреслював значення бюджетного планування та стверджував, що в його основі лежить постановка цілей та визначення шляхів їх досягнення.

На сьогодні Урядом зроблено ряд заходів на шляху до повернення до середньострокового бюджетного планування. Так, наприкінці березня 2024 року Урядом схвалено законопроект [45], норми якого спрямовано на:

- поновлення середньострокового планування на рівні бюджетів територіальних громад;
- підтримку регіонів, яким необхідно відновлювати інфраструктуру після ракетних ударів або окупації;
- розширення можливостей представників місцевої влади залучати фінансування через запозичення та гарантії, що сприятиме стимулюванню економічного розвитку та залученню інвестицій.

У більшості зарубіжних країн бюджетування включає підготовку річного плану надходжень і витрат. Планування надходжень бюджету є важливим для можливості зробити правильний вибір, а рішення, прийняті сьогодні, зазвичай мають наслідки на кілька років вперед. Усвідомлення цього спонукало багато країн запровадити середньострокові бюджетні рамки [46, с. 137].

Аналізуючи зарубіжний досвід у використанні середньострокового бюджетного планування, слід виокремити наступні передумови для успішного середньострокового бюджету [46, с. 147]:

1) надійний і передбачуваний річний бюджет;
 2) точні середньострокові макроекономічні та демографічні прогнози;
 3) встановлені фіскальні цілі та правила;
 4) всеосяжний, уніфікований бюджетний процес, в якому дотримується вертикаль його виконання.

Однак для України в умовах воєнного стану є неможливим очікувати виконання бюджету у запланованих обсягах, а також передбачати макроекономічні та демографічні показники.

Країни, які запровадили середньострокове бюджетування, здійснювали це в різних інституційних контекстах, переживаючи різні проблеми. Проте можна виокремити спільні риси для успішних моделей середньострокового бюджетування (рис. 3.1).

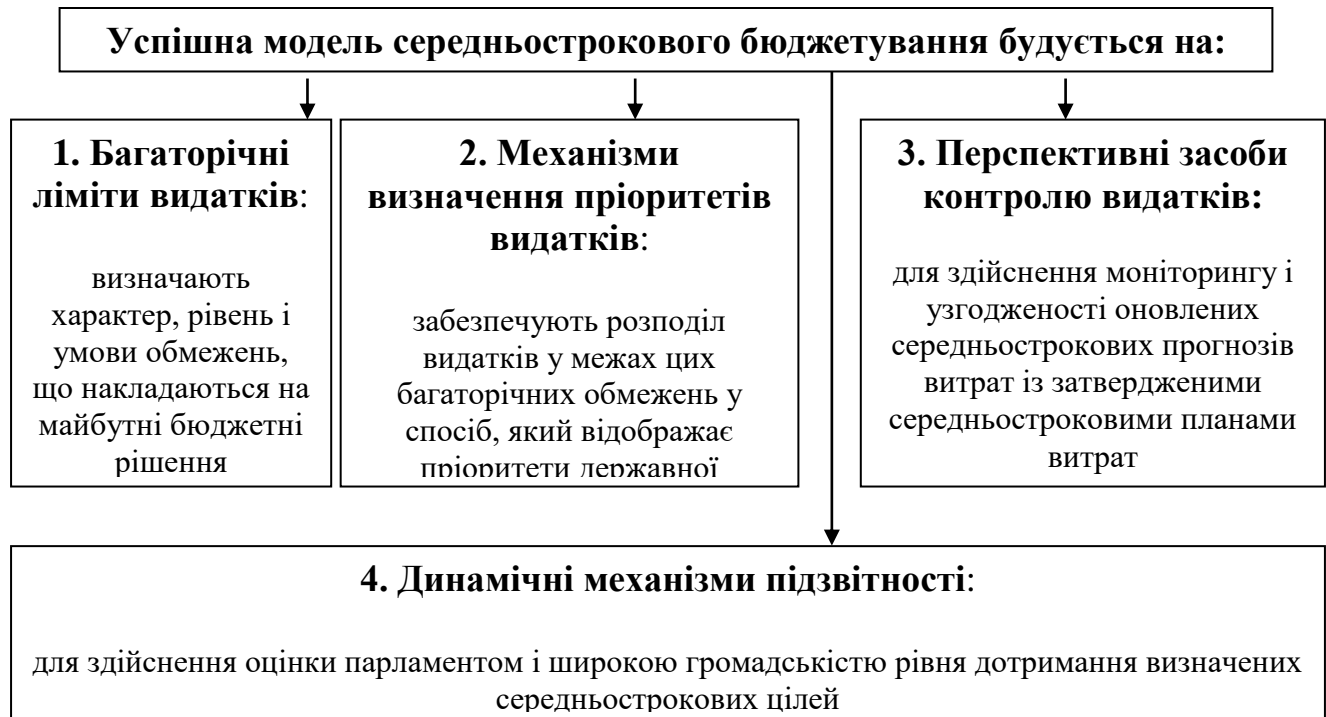

Рис. 3.1. Риси успішних моделей середньострокового бюджетування у зарубіжних країнах*

*Джерело: складено автором на основі даних [46, с. 152].

Зображені на рисунку спільні риси успішних моделей мають особливості розвитку в кожній країні.

Так, однією з головних проблем, пов'язаних із прийняттям середньострокового плану, є забезпечення того, щоб органи, які приймають рішення, залишалися прихильними до оцінок доходів і видатків протягом багатьох років після прийняття на законодавчому рівні бюджету. У Швеції стосовно політики, номінальні середньострокові оцінки встановлюються для 27 сфер витрат, які оновлюються двічі на рік, щоб відобразити зміни в макроекономічних факторах, обсяги в системах трансфертів і зміни політики. Залежно від визначення середньострокова оцінка для кожного асигнування оновлюється двічі на рік разом із бюджетом.

Ключовими елементами ефективного багаторічного механізму визначення пріоритетів видатків є:

- інтегрований середньостроковий процес планування видатків і складання бюджету;
- чітке розмежування між вартістю підтримки існуючої політики та вартістю нових політичних ініціатив у бюджетних документах
- відкритість для обговорення та прийняття рішень щодо пріоритетів видатків.

Наприклад, у Фінляндії та Нідерландах центром визначення середньострокових пріоритетів видатків є Коаліційна угода, у якій обговорюється рішення щодо бюджету між політичними партіями, що утворюють правлячу коаліцію, на початку кожного парламенту. Сама ж Коаліційна угода визначає реальні ліміти видатків на чотири роки парламентської сесії. У Сполученому Королівстві Британії основним форумом для обговорення та визначення багаторічних лімітів видатків для кожного департаменту є Всебічний огляд витрат, який раз на два-три роки проводить казначейство, а остаточний результат

обговорюється між міністрами, канцлером казначейства (міністром фінансів) і прем'єр-міністром.

Сформулювавши свої середньострокові зобов'язання та визначивши пріоритети, що лежать в основі цих зобов'язань, уряд повинен мати перспективні засоби контролю видатків, які забезпечуватимуть дотримання середньострокових планів навіть у разі зміни зовнішніх умов.

Довіра до середньострокового бюджету уряду залежить від його здатності продемонструвати, наскільки сьогоднішня оцінка поточного та майбутнього стану бюджету узгоджується з попередньо сформульованими середньостроковими планами. Демонстрація цієї узгодженості між попередніми багаторічними бюджетними планами та поточними бюджетними результатами та прогнозами потребує набору механізмів звітності, які гарантують, що:

- 1) багаторічні плани, річні бюджети та підсумкові звіти представлені на основі порівняння;
- 2) будь-які відхилення між багаторічними планами та результатами витрат всебічно та прозоро узгоджені;
- 3) уряди та суб'єкти бюджету притягуються до відповідальності за будь-які невинуваті відхилення від багаторічних планів.

Далі слід розглянути зарубіжний досвід формування найважливішого елементу ПЦМ – бюджетної програми. Так, бюджетна програма, з огляду на практику зарубіжних країн, є інструментом, який визначає шляхи досягнення цілі бюджетної політики та дає змогу проаналізувати її ефективність.

Завдяки успішному впровадженню програмно-цільового методу змогли підвищити рівень досягнення цілей своїх бюджетних політик США, Канада, Чілі, Франція, Нідерланди, Велика Британія, Сінгапур, Австралія, Нова Зеландія та інші країни [47].

У 2019 році Організація економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) оприлюднила настанови щодо кращих практик бюджетування (англ. Best

Practices for Performance Budgeting), які фокусуються саме на програмному бюджетуванні. Ці настанови виділяють 7 пунктів, які характеризують найкращі практики у застосуванні ПЦМ, що повністю корелюють з настановами Міжнародного валютного фонду [47].

Серед кращих практик у бюджетуванні, визначених ОЕСР, пунктом 6 є «Бюджетування, орієнтоване на ефективність, доповнює інші інструменти, призначені для покращення орієнтації на результативність, включаючи оцінку програми та перегляд витрат» [47]. Ця практика передбачає здійснення таких видів оцінки показників бюджетних програм:

- 1) попередня оцінка (використовується для розробки ключових показників ефективності та для полегшення процесів моніторингу й оцінки за фактом);
- 2) поточна оцінка (проводяться на безперервній основі, а результати систематично повертаються до процесу підготовки бюджету);
- 3) огляд витрат (використовується для перегляду обґрунтування витрат і визначення економії бюджетних коштів, яку можна спрямувати на підтримку більш пріоритетних цілей).

Прикладом позитивної практики систематичної попередньої оцінки бюджетних програм є Республіка Чилі, де процес попередньої оцінки програм розпочався ще у 2008 році. Цей процес забезпечує внесок у процес формування бюджету, його конкретними цілями є:

- обґрунтувати в кожній програмі: загальносуспільне питання, яке необхідно вирішити; визначити суспільство, яке задіяне; стратегію для програми, а також товари та/або послуги, які будуть надані, та очікувані результати;
- сприяти подальшому моніторингу та оцінці результатів бюджетної програми;
- сприяти покращенню узгодженості програми публічних послуг;
- сприяти прозорості розподілу та управління державними ресурсами.

Не менш важливою є поточна оцінка показників бюджетної програми, яка має відбуватися на стадії реалізації програми або завершення, адже ефективність державних витрат для платників податків є актуальними питаннями. Результат поточної оцінки повинен використовуватись у процесі прийняття стратегічних бюджетних рішень і, водночас, підвищувати прозорість і підзвітність управління державними коштами.

Огляди витрат широко використовуються в країнах ОЕСР і підтвердили свою цінність, як компонента підходу до бюджетування, що базується на ефективності. Аналіз витрат повинен здійснюватись з метою пошуку менш ефективних програм та низького співвідношення ціни та якості. Отже, найкраща практика у бюджетному плануванні, за настановами ОЕСР, передбачає оцінку бюджетної програми на кожному етапі починаючи з планування і до повного виконання її цілей та завдань.

В Україні аналіз ефективності бюджетних програм здійснюється відповідно Методичних рекомендацій [17], якими передбачається проведення такої оцінки на стадії складання проектів бюджетів та при їх виконанні. Зазначені рекомендації містять перелік завдань для проведення оцінки бюджетних програм, проте не виокремлюється такі етапи, як попередня та поточна оцінка, а також не наголошується на необхідності огляду витрат за певною програмою, яка оцінюється. Крім цього, опис самих завдань сформульовано поверхнево та без конкретизації.

Слід зазначити, що методика, яка використовується в Україні для здійснення оцінки бюджетних програм, потребує перегляду з урахуванням настанов щодо кращих практик бюджетування, сформульованих ОЕСР [48]. Зміна підходів до оцінки ефективності бюджетних програм дозволить більш точно аналізувати доцільність використання бюджетних коштів та сформулює для уряду пріоритетні напрями реалізації бюджетної політики.

3.2. Напрями удосконалення програмно-цільового методу планування бюджетних видатків

Метою бюджетно-податкової політики з урахуванням європейського курсу розвитку України є подальше відновлення економічного зростання економіки у середньостроковій перспективі, підвищення ефективності видатків та покращення інвестиційного клімату в країні. При цьому окрема увага у бюджетному процесі має приділятися удосконаленню підходів до застосування ПЦМ.

Перспективи застосування програмно-цільового підходу при плануванні розвитку регіонів вивчала О. Савастеева, яка наголошувала, на перевагах, впровадження яких здатне посилити цільову орієнтованість бюджетного планування для забезпечення якісного функціонування місцевих громад, а також результативності громадського контролю стосовно використання бюджетних ресурсів [48, с. 394].

Щодо необхідності модернізації процесу державної соціальної підтримки громадян зазначала М. Тимошенко, наголошуючи, що він має спрямований на підвищення якості добробуту суспільства, для чого необхідно підвищити видатки на соціальне забезпечення [49, с. 153]. Вчена слушно зазначила, що видатки на оборону в період воєнного стану є надзвичайно важливими, але водночас ефективна бюджетна політика та результативне використання коштів може допомогти забезпечити стійкість країни та її здатність реагувати на різні виклики, сприяючи її довгостроковій стабільності та процвітанню.

Ефективність виконання цільових програм розвитку туризму вивчала Т. Шелеметьєва, наголошуючи на необхідності застосування механізмів та методів вимірювання ефективності розвитку рекреаційно-туристичної системи регіонів країни [50, с. 86].

Основна роль у забезпеченні реалізації програмно-цільового планування та виконання бюджетів належить головним розпорядникам бюджетних коштів. Тож

від організації виконання їх функцій під час витрачання бюджетних коштів та відповідального їх ставлення до цього залежить ефективність застосування ПЦМ.

Стратегія 2025 [1] підкреслює основні проблеми, наявні на сьогодні у бюджетній сфері, та ґрунтуючись на цьому, пропонує заходи щодо удосконалення, зокрема, бюджетного планування та здійснення видатків з урахуванням необхідності досягнення вищого ступеню результативності та ефективності.

Стосовно витрачання бюджетних коштів саме у сфері соціального забезпечення, то їх результативність повинна перш за все проявлятися у покращенні умов та послуг для людей з обмеженими фізичними можливостями. Особливо це актуалізується у період війни, коли багато захисників та захисниць втрачають кінцівки на полі бою або ж від важких поранень залишаються на все життя обмеженими в русі. Для таких людей держава перш за все повинна створити умови, за яких вони би почували себе на скільки це можливо комфортно. Як свідчать дані, за два роки повномасштабного вторгнення кількість осіб з інвалідністю збільшилася з 3 млн осіб ще на 300 тис осіб, тобто на 10% порівняно з довоєнним періодом [51].

Однак, не зважаючи на значні суми бюджетних витрат соціального спрямування, на сьогодні залишаються недостатньо облаштованими громадські місця, перебуваючи в яких особи з інвалідністю можуть себе почувати без обмежень в отриманні необхідних послуг. Наприклад, у місцях де встановлено підйомник, за допомогою якого людина на інвалідному кріслі може потрапити до соціального закладу, необхідно натиснути кнопку й довго чекати доки працівник соціального закладу вийде та відкриє двері. Іншим прикладом невдалого створення умов для людей з обмеженими рухами є встановлення у приміщенні кнопки виклику допомоги, яка знаходиться у важкодоступному для такої людини місці.

Отже, з прикладів є чітко зрозумілим, що в сучасних умовах суспільство потребує отримання якісних послуг за рахунок бюджету, до якого сплачує

податки. Основною метою застосування ПЦМ є саме забезпечення високої результативності використання бюджетних коштів.

Грунтуючись на положеннях Стратегії 2025, слід зазначити, що для підвищення результативності використання ПЦМ необхідною є наявність тісного зв'язку між стратегічним плануванням та бюджетними програмами, чого можна досягти за допомогою оприлюднення у загальному доступі середньострокових планів діяльності головних розпорядників бюджетних коштів та підтвердити їх відповідність національним цілям і обмеженим обсягам бюджетних видатків, що визначені Бюджетною декларацією на певний період.

Гострим питанням, яке на сьогодні ставиться перед Урядом, є економія бюджетних ресурсів з причини їх обмеженості. Це означає, що необхідним є встановлення граничних (базових) обсягів видатків для розпорядників бюджетних коштів і доведення до них змін у поточному стані фінансування, що дозволить зосередитися при обговоренні проекту бюджету лише на стратегічних та обґрунтованих цілях. Підвищити ефективність використання бюджетних ресурсів можна за допомогою постійного проведення оглядів бюджетних витрат.

Крім того, для підвищення економії коштів Уряду необхідно розглянути питання функціонування головних розпорядників лише в обґрунтованій кількості та у разі потреби її скоротити. Також потребує оптимізації кількість бюджетних програм, метою якої є залишити лише найнеобхідніші та усунути повторення тих, що мають однакові напрями витрачання.

Важливим інструментом підвищення результативності витрачання бюджетних коштів є підвищення прозорості процесу їх планування та використання, а також бюджетної дисципліни розпорядників коштів. Варто зазначити, що доцільним є забезпечення своєчасного оприлюднення результатів оцінки ефективності бюджетних програм та оновлення методики її проведення задля підвищення корисності результатів.

Також обов'язковою умовою для підвищення результативності використання бюджетних коштів є забезпечення адресності витрачання коштів (наприклад, державних виплат для окремих категорій). З цією метою доцільним є розвиток застосування інформаційно-аналітичної платформи у сфері бюджетного планування.

Перелічені вище напрями удосконалення ПЦМ можна згрупувати залежно від принципів, на яких повинно ґрунтуватися використання бюджетних коштів (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Напрями удосконалення ПЦМ для планування бюджетних видатків*

*Джерело: складено автором.

Забезпечення дотримання Урядом та розпорядниками бюджетних коштів напрямів удосконалення ПЦМ дозволить більш результативно використовувати бюджетні кошти, підвищити корисність для населення, що сприятиме прискоренню розвитку економіки у складний для держави період.

Висновки до розділу 3

Вивчення можливих підходів, застосування яких сприятиме підвищенню якості бюджетного планування в умовах дефіциту бюджетних коштів, дало можливість сформулювати такі висновки.

1. Дослідження зарубіжної практики застосування ПМЦ засвідчило, що серед передумов успішного середньострокового планування бюджету в інших країнах виділяють надійний і передбачуваний річний бюджет, а також точні середньострокові макроекономічні та демографічні прогнози. Проте для України у воєнний період таких умов досить складно дотримуватися. Вивчення практики формування оцінки бюджетних програм в інших країнах показала, що вона ґрунтується на настанові щодо кращих практик бюджетування, оприлюдненої ОЕСР у 2019 році та передбачає такі види оцінки: попередню, поточну та огляд витрат. Виявлено, що методика проведення аналізу ефективності бюджетних програм в Україні потребує удосконалення з урахуванням настанов ОЕСР.

2. Напрями удосконалення ПЦМ планування бюджетних видатків згруповано за принципами бюджетної системи та виділено наступні: покращення прозорості (оприлюднення середньострокових планів та результатів оцінки бюджетних програм); підвищення економічності видатків (контроль за граничними обсягами видатків; оптимізація кількості головних розпорядників та бюджетних програм); обґрунтованість (проведення оглядів витрат та обґрунтування їх доцільності); результативність (посилення адресності та доступності послуг; моніторинг результативності). Застосування запропонованих напрямів сприятиме підвищенню раціональності витрачання бюджетних коштів у процесі ПМЦ.

ВИСНОВКИ

У роботі досліджено теоретичні основи застосування програмно-цільового методу планування бюджетів України, проаналізовано стан та надано рекомендації щодо перспектив розвитку цього методу.

1. Вивчення сутності бюджетного планування дозволило визначити його як процес, що полягає у визначенні джерел формування бюджетних доходів та напрямів використання бюджетних ресурсів, враховує цільові макроекономічні показники та національні стратегічні цілі для економічного розвитку держави з метою оптимізації доходів та видатків та забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку. Виявлено основні фактори, які впливають на бюджетне планування у воєнний період (високий ступінь невизначеності, неможливість передбачити динаміку розвитку, зростання видатків на оборону). Запропоновано врахування статистичних, макроекономічних показників та планування видатків відновлення і розвитку територіальних громад.

2. Визначено, що основними складовими елементами ПЦМ є: бюджетні програми, відповідальні виконавці, паспорти бюджетних програм та результативні показники їх виконання. Доведено важливість кожного елементу бюджетної програми для чіткого визначення мети спрямування бюджетних коштів та оцінки раціональності й результативності їх витрачання. Обґрунтовано, що при формуванні бюджетної програми необхідно підвищити чіткість формулювання мети та напрямків, що дозволить отримати розуміння про реальні цілі використання бюджетних коштів.

3. Проведено аналіз методики та критеріїв здійснення оцінки ефективності виконання бюджетних програм та виявлено, що оцінка паспортів бюджетних програм переважно за фінансовими критеріями: обсяги використання коштів за напрямками; виконання результативних показників; співставлення з аналогічними показниками минулих періодів. Запропоновано основними принципами методики

здійснення оцінки визначити: принцип забезпеченості й задоволеності суспільства від отримання товарів (послуг) та раціональності (доцільності) здійснення видатків. Це сприятиме отриманню точнішого уявлення про ефективність використання бюджетних коштів та запобіганню ризикам їх надмірного витрачання.

4. Проаналізовано перелік документів, які складаються під час практичної реалізації ПЦМ та наголошено, що на місцевому рівні основними з них є: бюджетна декларація та програми соціально-економічного розвитку території. Доведено слабкість зв'язку між бюджетною програмою та стратегією розвитку громади, що негативно позначається на результативності витрачання бюджетних коштів. Запропоновано оптимізацію бюджетних програм шляхом скорочення їх кількості та об'єднання за ознаками: схожістю економічних характеристик; галуззю, в якій надаються державні послуги тощо. Наголошено на необхідності перед затвердженням кожної бюджетної програми аналізувати її доцільність, що сприятиме покращенню якості бюджетного планування.

5. Аналіз бюджетних програм у сфері соціального захисту та забезпечення затверджених на 2022–2024 роки, показує, що більшість з них мають нечітке формулювання їх мети виконання, а завдання, визначені в них, повторюють назву програми. Протягом аналізованого періоду спостерігалось зниження кількості бюджетних програм, головним розпорядником за якими є Мінсоцполітики. Виявлено зменшення обсягів видатків для реалізації окремих бюджетних програм, які є важливими для розвитку сфері соціального забезпечення.

6. За результатами аналізу результатів виконання бюджетних програм Мінсоцполітики за 2023 рік доведено, що переважно всі їх виконано на достатньому рівні. Однак в частині заповнення Звіту про виконання бюджетних програм наявні окремі недоліки: в узагальненому висновку про результативність виконання відсутня інформація про їх доцільність у майбутньому. Запропоновано здійснювати методичку оцінки ефективності бюджетних програм з урахуванням

результативних показників, що відображають: співставлення розміру витрат на виконання програми та кількості отримувачів послуг; рівень задоволення отримувачів конкретними послугами тощо. Це сприятиме підвищенню якості оцінки витрачання бюджетних коштів.

7. Зарубіжна практика застосування ПМЦ доводить, що передумовою успішного середньострокового планування бюджету є надійний і передбачуваний річний бюджет, точні середньострокові макроекономічні та демографічні прогнози; встановлені фіскальні цілі та правила; уніфікований бюджетний процес. На відміну від інших країн в Україні у воєнний період майже не можливим є передбачуваний річний бюджет та точні прогнози. Обґрунтовано, що здійснення в Україні аналізу ефективності бюджетних програм потребує удосконалення з урахуванням настанов ОЕСР, зокрема шляхом впровадження попередньої, поточної оцінки та огляду витрат. Це дозволить точніше аналізувати доцільність використання бюджетних коштів та сформулювати пріоритетні напрями реалізації бюджетної політики.

8. З метою удосконалення ПМЦ для планування та виконання бюджетів виокремлено наступні напрями: покращення прозорості (оприлюднення середньострокових планів та результатів оцінки бюджетних програм); підвищення економічності видатків (контроль за граничними обсягами видатків; оптимізація кількості головних розпорядників та бюджетних програм); обґрунтованість (проведення оглядів витрат та обґрунтування їх доцільності); результативність (посилення адресності та доступності послуг; моніторинг результативності). Застосування означених напрямів сприятиме підвищенню раціональності витрачання бюджетних коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1805-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-reformuvannya-sistemi-upravlinnya-derzhavnimi-finansami-na-20222025-roki-ta-planu-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi-i291221-1805> (дата звернення: 21.02.2024).
2. Тимошенко М. В. Середньострокове планування державного бюджету та повоєнне відновлення. *Трансформаційна економіка*. 2023. Вип. 3 (03). С. 50–55.
3. Посаднєва О. М. Проблематика бюджетного планування в умовах макроекономічної нестабільності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 36. С. 123–129.
4. Кульчицький М. І. *Міжбюджетні відносини в економічній системі України* : дис. ... д-ра. екон. наук : 08.00.08. Львів, 2016. 473 с.
5. Тарасюк М. Бюджетне планування в Україні. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 2. С. 19–31.
6. Підходи до складання місцевих бюджетів-2024 (особливості та новели). URL: <https://hromady.org/> (дата звернення: 09.01.2024).
7. Бюджетний кодекс України : кодекс України від 08.07.2020 р. № 2456-VI. Дата оновлення: 09.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 15.02.2024).
8. Титарчук І. Результативні показники бюджетних програм на сільське господарство та розвиток сільських районів. *Економічний простір*. 2020. № 158. С. 110–115.
9. Крамаренко К. Методи бюджетування та їх місце у системі фінансового забезпечення бюджетних установ. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-1> (дата звернення: 15.02.2024).

10. Тимошенко М. В. Перспективи запровадження середньострокового бюджетного планування на сучасному етапі розвитку економіки України. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 21–26.

11. Правила складання паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання : наказ Міністерства фінансів України Міністерства фінансів України від 29.12.2002 р. № 1098 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 14.01.2008 р. № 19, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 21 січня 2003 р. за № 47/7368. Дата оновлення: 09.02.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-03#Text> (дата звернення: 18.02.2024).

12. Методичні рекомендації щодо формування бюджетних програм головними розпорядниками коштів державного бюджету : наказ Міністерства фінансів України 25.08.2023 р. № 465. Дата оновлення: 25.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0465201-23#Text> (дата звернення: 21.02.2024).

13. Загальні вимоги до визначення результативних показників бюджетних програм : наказ Міністерства фінансів України 10.12.2010 № 1536 (у редакції наказу Міністерства фінансів України від 15.06.2015 № 553) Дата оновлення: 08.04.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1353-10#n15> (дата звернення: 21.02.2024).

14. Рябчук О., Гайова А. Аналіз ефективності реалізації бюджетних програм в екологічній сфері. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. С. 1–6. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-113> (дата звернення: 22.02.2024).

15. Бедринець М., Огійчук Є. Оцінка виконання бюджетних програм в Україні за 2016-2020 роки. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-14>.

16. Cruz, M. C. da, Wiagustini, N. L. P., Soares, A. D. C. Effectiveness and Efficiency in Implementation of Program-Based Budgeting and Budget Credibility. *Journal of Digitainability, Realism & Mastery (DREAM)*. 2023. No 2(12). P. 527–542.

17. Методичні рекомендації щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм : наказ Міністерства фінансів України від 17.05.2011 р. № 608. Дата оновлення: 12.01.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0608201-11#Text> (дата звернення: 23.02.2024).

18. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України, затверджений Законом № 2102-IX від 24.02.2022. Дата оновлення: 05.02.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 27.02.2024).

19. Громади мають проводити оцінку ефективності бюджетних програм попри воєнний стан. URL: <https://www.prostir.ua/?news=hromady-mayut-provodyty-otsinku-efektyvnosti-byudzhethnyh-prohram-popry-vojennyj-stand> (дата звернення: 27.02.2024).

20. Про деякі питання запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів : наказ Міністерства фінансів України від 26.08.2014 року № 836. Дата оновлення: 01.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1103-14#Text> (дата звернення: 28.02.2024).

21. Порядок здійснення оцінки ефективності бюджетних програм головними розпорядниками коштів державного бюджету : наказ Міністерства фінансів України 19.05.2020 р. № 223, зареєстрований Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 09 липня 2020 р. за № 646/34929. Дата оновлення: 26.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0646-20#Text> (дата звернення: 01.03.2024).

22. Кириленко О., Малиняк Б. Видатки Державного бюджету України на вищу освіту в світлі запровадження середньострокового планування. *Вісник економіки*. 2022. Вип. 3. С. 152–168.

23. Шевцова Ю. М. Нова парадигма молодіжної роботи в контексті децентралізації та євроінтеграції. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2023. №8. URL: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-8-9145>.

24. Шубенко І. А., Стойко О. Я. Програмно-цільовий метод і проблеми його застосування в період реформування фінансування галузі охорони здоров'я. *Бізнесінформ*. 2021. № 1. С. 264–271.

25. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina> (дата звернення: 09.03.2024).

26. Бюджетна декларація на 2022–2024 роки. URL: <https://data.gov.ua/dataset/c4e270ef-c566-47f6-9239-a3cb77a9b0ce> (дата звернення: 09.03.2024).

27. Паспорти бюджетних програм за 2021–2023 роки Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/byudzhethnij-proces/pasporti-byudzhethnih-program> (дата звернення: 09.03.2024).

28. Інформація про стан виконання Зведеного та Державного бюджетів України за січень–грудень 2022-2023 років. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (дата звернення: 15.03.2024).

29. Козьменко С., Качула С. Соціальні програми як інструмент бюджетної політики людського розвитку та оцінка їх ефективності. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 4(24). С. 74–87.

30. Лисяк Л., Качула С., Абдін А. Бюджетна політика у сфері видатків в координатах соціального розвитку. *Світ фінансів*. 2020. № 4(65). С. 39–55.

31. Горин В. П. Підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів соціального спрямування в умовах демократизації управління публічними фінансами. *Фінансове забезпечення сталого розвитку* : зб. наук. пр. кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету, вип. 1, м. Тернопіль, 2021. С. 41–46.

32. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 р. № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (дата звернення: 15.03.2024).

33. Соціальний бюджет 2024: плюс до самозарадності людини і мінус до євроінтеграції. URL: <https://ants.org.ua/soczialnyj-byudzhnet-2024-plyus-do-samozaradnosti-lyudyny-i-minus-do-yevrointegracziyi/> (дата звернення: 16.03.2024).

34. Положення про Міністерство соціальної політики України : постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 р. № 423. Дата оновлення: 11.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.03.2024).

35. Міністерство соціальної політики України. Паспорти бюджетних програм на 2021–2024 рік та звіти про їх виконання. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23452.html> (дата звернення: 18.03.2024).

36. Hordei O., Riabokin M., Novytska O., Kotukh Ye., Bluma O. Practice of Submitting Budget Requests in the Information and Software Complex «Local Budget». *Economic Analysis*. 2022. Vol. 32, No 4. С. 103–114.

37. Ліснічук О. А. Програмно-цільовий метод у плануванні державного бюджету. *Інноваційна економіка*. 2020. № 7–8. С. 125–132.

38. Yushko, S. Budget performance indicators: theoretical and practical aspects. *Фінанси України*. 2021. № 1. С. 46–63.

39. Sari T., Susilawati N., Wahyudi T., Hayati M. Mapping the Budget Plan Towards the Key Performance Indicators. *Proceedings of the International Joint Conference on Arts and Humanities 2022*. 2023. № 724, pp. 1237–1244.

40. Оцінка ефективності бюджетних програм за 2022 рік. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/22970.html> (дата звернення: 11.03.2024).

41. Типовий перелік бюджетних програм і результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у галузі «Соціальний захист та соціальне забезпечення» : наказ Міністерства соціальної політики України 14.05.2018 р. № 688, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 07 червня 2018 р. за № 685/32137. Дата оновлення: 18.10.2018. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/22970.html> (дата звернення: 25.03.2024).

42. Дубина М. Упровадження та реалізація системи середньотермінового бюджетного планування в Україні: досвід Німеччини. *Галицький економічний вісник*. 2020. Т. 66. № 5. С. 78–92.

43. Elpisah E., Suarlin S. The Effect of Clarity of Budget Targets, Accounting Control and Reporting System on The Performance Accountability. *Golden Ratio of Auditing Research*. 2022. Vol. 2(2). PP. 64–75.

44. Савонік Т. Особливості бюджетного планування зарубіжних країн та перспективи їх впровадження в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 1. С. 1–7.

45. Уряд схвалив законопроект про відновлення середньострокового планування для місцевих бюджетів <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-uriad-skhvalyv-zakonoproekt-pro-vidnovlennia-serednostrokovoho-planuvannia-dlia-mistsevykh-biudzhetiv> (дата звернення: 25.03.2024).

46. Public financial management and its emerging architecture / editors, M. Cangiano, T. Curristine, M. Lazare. Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2013. 468 p.

47. OECD. 2019. OECD Good Practices for Performance Budgeting. URL: https://www.pempal.org/sites/pempal/files/event/2019/Budget%20COP%20Events/Nov05_Paris%2C%20France/files/oecd_good_practices_for_performance_budgeting_eng.pdf (дата звернення: 25.03.2024).

48. Савастєєва О. М. Теоретико-методологічне забезпечення бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин : дис. ... д-ра. екон. наук : 08.00.08. Чернігів, 2020. 517 с.

49. Тимошенко М. Середньострокове планування державного бюджету та повоєнне відновлення. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 3 (03). С. 50–55.

50. Шелеметьєва Т. В. Використання програмно-цільового методу управління розвитком туризму в регіонах України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2018. Том 29 (68). № 6. С. 48–53.

51. Кількість людей з інвалідністю в Україні за 2 роки збільшилася на 300 тисяч. URL: <https://kanal.dim.tv/kilkist-lyudej-z-invalidnistyu-v-ukrayini-za-2-roky-zbilshylasya-na-300-tysyach/> (дата звернення: 26.03.2024).